

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Barić

Glas socialnega dialoga – preplet neokorporativnih aranžmajev s civilno družbo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Barić

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Glas socialnega dialoga – preplet neokorporativnih aranžmajev s civilno družbo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Življenje je niz stopnišč.

Ko dosežeš vrh enega stopnišča brez preskakovanja, si dosegel cilj.

Potem se ti odpre novo.

(A. B.)

Magistrska naloga je plod dolgotrajnega razmišljanja in (pre)hitre izvedbe.

Nastalo delo posvečam dragi sestri Patriciji, ki je v zadnjih tednih svoj čas zamenjala za mojega, mi iskreno stala ob strani, pomagala, bodrila in me vsakič znova opomnila, kaj so prioritete.

Hvala, da deliš z mano ljubezen, me navdihuješ in mi pomagaš videti unikatno lepoto tudi v nepopolnosti.

Si moj vzgled in moj ponos!

Nalogo posvečam staršema, ki sta dolgo upala, da bo delo prišlo prej, kot je odbila zadnja sekunda, a sta kljub vsemu potrpežljivo čakala in iskala spodbudne besede za čimprejšnji zaključek študijske poti.

Hvala, ker sta popolna opora v vsaki situaciji in hvala, da sta nama tako čudovita prijatelja!

Nalogo posvečam sebi, si pojem »Dog days are over« in čakam, da se odpre novo stopnišče!

Glas socialnega dialoga – preplet neokorporativnih aranžmajev s civilno družbo

Slovenija je socialna država in kot taka ima socialnovarstveno vlogo. Socialni dialog v državi je proces vzpostavljanja tripartitnega soglasja med državo, delodajalci in sindikati, kar pa je potrebno za doseganje socialnega miru. S socialnim dialogom ustvarjamo komunikacijo med državo in prebivalci, kar vodi k ustvarjanju razvoja svobode, enakosti, varnosti in človeškega dostojanstva. S tem država posega na gospodarsko in socialno področje, s čemer zagotavlja blaginjo. Socialna politika se je razvijala skupaj z razvojem moderne družbe in mora sedaj poskrbeti za nove pristope zmanjševanja socialnih in ekonomskih rizikov, vezanih na trg delovne sile. A trg delovne sile v Sloveniji potrebuje spremembe. Dvigniti je treba zasebne in javne investicije, zagotoviti ustvarjanje novih in rast obstoječih delovnih mest, postaviti obnovljene sveže ambicije za državo, investirati v kvalitetne javne storitve, ciljati na stabilnost javnih financ in zmanjševanje proračunskih omejitev. Povečati je potrebno aktivno delovno silo, da se je mogoče soočiti s staranjem prebivalstva, zagotoviti trajnost in dostopnost do socialnega varstva, investirati v znanost in tehnologijo, izboljšati izobraževalne sisteme in spodbujati k razvoju inovativnih podjetij ter prepoznati dejstvo, da le socialni dialog spodbuja in pospešuje rast in zaposlovanje.

Ključne besede: socialni dialog, vloga države, sindikati, delodajalci.

The Voice of Social Dialogue - Intertwining of neocorporative arrangements with Civil Society

Slovenia is a welfare state and as such has the role of social protection. To achieve social peace social dialogue is needed. State's social dialogue is a creation of a tripartite consensus between the state, employers and trade unions. With its help we create communication between the state and their citizens, which leads to the creation of freedom, equality, security and human dignity development. This kind of state intervention in the economy and social field ensures prosperity. Social policy has been evolving together with the development of modern society and now must ensure new ways to reduce social and economic risks related to the labour market. However labour market in Slovenia needs changes. It is necessary to increase private and public investments, ensure the creation of new and growth of existing jobs, to set renewed fresh ambitions of the State, to invest in quality public services, to aim for the stability of public finances and the reduction of budgetary constraints. There is also a need to increase the active work force that will allow us to deal with the aging population, to ensure sustainability and access to social security, invest in science and technology, to improve education system and promote development of innovative companies and recognize the fact that social dialogue encourages and fosters growth and employment.

Key words: Social Dialogue, the role of the State, Trade Unions, Employers

Kazalo

1	UVOD	7
2	METODOLOGIJA IN RAZISKAVA	10
2.1	METODOLOŠKO OZADJE.....	10
2.2	METODA	11
2.2.1	Intervjuji	12
2.2.2	Vzorec	13
3	OPREDELITEV PROBLEMA.....	14
3.1	STRUKTURA MAGISTRSKE NALOGE	15
4	TEORETSKI OKVIR	16
4.1	POLITIČNA EKONOMIJA.....	17
4.1.1	Trilema treh idealnih političnih ekonomij.....	18
4.2	PARTICIPATIVNA DEMOKRACIJA	24
5	PREPLET NEOKORPORATIVNIH ARANŽMAJEV S CIVILNO DRUŽBO	30
5.1	DRŽAVA.....	30
5.2	SINDIKATI.....	31
5.3	DELODAJALCI.....	35
5.4	CIVILNA DRUŽBA	37
5.4.1	Organizacije civilne družbe – nevladne organizacije in njen vpliv na socialni dialog v Sloveniji	38
6	TRIPARTITNI NEOKORPORATIVIZEM V SLOVENIJI	40
7	REZULTATI RAZISKAVE IN RAZPRAVA	41
7.1	VIDIK DRŽAVE.....	42
7.2	SOCIALNI DIALOG V SLOVENIJI	43
7.3	VIDIK SINDIKATOV	48
7.4	VIDIK DELODAJALCEV.....	51
7.5	VIDIK CIVILNE DRUŽBE	53
7.5.1	Prekarnost.....	54
7.6	SKLEP RAZISKAVE	57
8	ZAKLJUČEK	58
9	LITERATURA	61

SEZNAM KRATIC

EK	Evropska komisija
ESS	Ekonomsko socialni svet
EU	European Union – Evropska unija
GDDSD	Gibanje za dostojno delo in socialno družbo
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
ICFTU	International Confederation of Free Trade Unions - Mednarodna konfederacija svobodnih sindikatov
ILO	International Labour Organization – Mednarodna organizacija dela
IMF	International Monetary Fund – Mednarodni denarni sklad
IOE	International Organisation of Employers – Mednarodna organizacija delodajalcev
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
OZS	Obrtna zbornica Slovenije
TZS	Trgovinska zbornica Slovenije
WTO	World Trade Organization – Svetovna trgovinska organizacija
ZDOPS	Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije
ZDS	Združenje delodajalcev Slovenije
ZSSS	Zveza svobodnih sindikatov Slovenije

1 UVOD

Prihodnosti se ne prerokuje, prihodnost se kadruje. Od kadrovanja včeraj imamo rezultate danes in od kadrovanja danes bomo imeli rezultate jutri. Ljudje so namreč tisti, ki kreirajo razvoj in delovna mesta. Od tega, kako kakovostno delajo, je odvisna naša prihodnost. /.../ Volivci kadrujejo politike, politiki kadrujejo odgovorne osebe v državni upravi /.../. Politiki neposredno ali posredno kadrujejo svoje svetovalce in delavce. Mali podjetniki večkrat kadrujejo svoje družinske člane in ljudi, ki jih poznajo, samozaposleni pravzaprav kadrujejo sami sebe, kmetje poskušajo kadrovati svoje najbližje in jih motivirati, da ohranijo kmetije. Člani interesnih združenj in nevladnih organizacij kadrujejo svoje predstavnike. Delavci kadrujejo sindikalne vodje in na volitvah politike, upokojeanci in brezposelni lahko kadrujejo bolj ali manj le kot volivci. Tudi mladi lahko kadrujejo le kot volivci, pa še to samo, če so polnoletni, čeprav bi morali imeti pri kadrovanju mladi največji vpliv, saj imajo pred sabo še vso prihodnost, ta pa je odvisna od kakovostnega kadrovanja in zagotovitve pogojev za delovna mesta (Drobnič 2009, 23).

V današnjem času je v zahodnih družbah pomen dela skorajda izenačen s konceptom preživetja, ki se še posebej nanaša na delovno aktivno prebivalstvo. To zajema vse oblike dela in ljudi, ki so vključeni v delovno okolje in posledično v ekonomske oziroma denarne menjave. Ljudje so v proces dela kot preživetja vključeni preko različnih delovnih oblik in okolij ter demografskih dejavnikov. Le to se nanaša na številne delovne sektorje in okolja, tako formalni in neformalni sektor, na javni in privatni, glede na urbano in ruralno okolje ter na druge bolj specifične oblike dela kot so delo od doma, delo v manjših ali večjih delovnih skupnostih ipd. Glede na to, kakor smo omenili zgoraj, da je delo izenačeno s konceptom preživetja bi lahko sklepali, da bi potemtakem polna zaposlenost, primerno plačilo za delo in zdravo delovno okolje morali biti skupni cilj svetovnega gospodarstva. Pa vendar, globalni trg dela je zgrajen na pravilih – gospodarskih in političnih. Če povzamemo definicije Svetovne trgovinske organizacije – WTO, ugotovimo, da so njena pravila¹ vodilna v razumevanju današnje ekonomije oziroma tako imenovana »ustava« nove globalne ekonomije (World Trade Organization). Trenutna pravila na globalnem trgu, torej tista, ki jih narekujejo WTO,

---

¹ Svetovna trgovinska organizacija (WTO) je edina globalna mednarodna organizacija, ki se ukvarja s pravili trgovanja na mednarodni ravni. WTO sporazumi so rezultat trgovinskih pogajanj med državami, ki so nato ratificirani v parlamentih na nacionalni ravni. Glavni cilji sporazumov so pomagati ustvarjati blaginjo tako proizvajalcem blaga in storitev, kakor tudi uvoznikom in izvoznikom (WTO 2015).

Mednarodni denarni sklad (IMF), Mednarodna organizacija za delo (ILO), Svetovna banka in druge organizacije, niso bila namenjena za promocijo dostojnega dela, ampak kot zaščita interesa peščice tistih, ki investirajo v in za življenje na stroške tistih, ki delajo. Pravzaprav je nekdanji predsednik Svetovne banke James Wolfensohn (IMF), priznal, da na primarni ravni oziroma na ravni delovno aktivnega prebivalstva, sistem ne deluje pravilno. Po njegovem mnenju omenjeni sistem deluje le za nekatere, in še ta na račun delavcev. Ekonomska razslojenost je prisotna v vseh državah, pa vendar je po statističnih podatkih iz leta 1996 razvidno, da 22% vseh svetovnih milijonarjev prihaja iz ekonomsko razvitejših držav. V osnovi je gospodarski razvoj proces, skozi katerega skupnost ustvarja blaginjo, ki vključuje zdravo in izobraženo delavstvo, več tehnologije in boljšo infrastrukturo, napredna znanja in prodorne ideje, mir in vladavino prava ter socialno vključenost ter individualne pravice (M. Giugale 2014, 1).

V zadnjih treh desetletjih neoliberalizma², od začetka osemdesetih let, smo v demokratičnih družbah priča številnim spremembam v ekonomskih strukturah (F. Fisher in Ponniah 2015, 79). V primerjavi z osemdesetimi leti prejšnjega stoletja se je brezposelnost v mnogih državah najmanj podvojila, povečuje se neenakost in strožja fiskalna pravila so vladam zmanjšala sposobnosti za spopadanje s širitvijo javnega sektorja. Prevladujoči pristop, s katerim lahko pojasnimo tovrstne spremembe, je pogled k vzrokom premikov v svetovnem gospodarstvu. Medtem ko je bila internacionalizacija kapitalskih trgov velik razlog za zmanjšanje makroekonomskih zmogljivosti vlad po vsem svetu, so povečujoče se mednarodne investicije okrepile moč kapitala. Povečevala se je tudi konkurenca minimalnih plač, čeprav je bilo iz nedavno industrializiranih držav sporočeno, da naj bi ta situacija univerzalno povečevala minimalno plačo oz. zmanjševala brezposelnost (Iversen in Wren, 1998, 507).

Temeljni namen neoliberalne politike v zadnjih dvajsetih letih je discipliniranje delovne sile v vsaki državi po svetu, da bi ta sprostila kapital za zmanjševanje pogajanj z delavci nad koristmi dviganja produktivnosti. Tovrstna pogajanja so bistvo demokratičnih družb, saj vzpostavljajo in uresničujejo dialog, ki zagotavlja pravice in dolžnosti vsakemu posamezniku. Kljub temu, da je prednost navadno večja, kadar je delavstvo povezano v sindikate, saj se

---

² Neoliberalizem je precej širok in splošen koncept, ki se nanaša na ekonomski model paradigme, ki se je razvila v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Temelji na klasičnem liberalnem idealu samoregulativnega trga. Neoliberalizem lahko konceptualiziramo na treh prepletenih manifestacijah, kot ideologijo, način upravljanja in politiko (policy) (B. Steger in Roy 2010).

lahko tako pogajajo s skupnim glasom, pa pogajanja potekajo tudi, kadar delavci niso povezani (F. Fisher in Ponniah 2015, 79–80).

Globalizacija³ postavlja domače politike vlad odločno na stran kapitala. ILO (2014) v poročilu o razvoju dela pravi, da so v ekonomijah, ki rastejo in ki temeljijo na domačem trgu, naraščajoče plače pozitivne in pomagajo vsem, saj povečujejo kupno moč in povpraševanje, kar je glavno gonilo gospodarske rasti v sodobnem gospodarstvu. Toda v gospodarstvu, katerega rast je odvisna od tujih trgov, naraščajoče plače postanejo problem, saj omejujejo mednarodno konkurenčnost. Po podatkih ILO se proces ekonomske konvergence med državami v razvoju in razvitimi državami vzpenja. Med leti 1980 in 2011 se je v državah v razvoju dohodek na prebivalca v povprečju zvišal za 3,3 % na leto, kar je veliko hitreje od rasti dohodkov v razvitih državah, ki se je zvišal za 1,8 % na prebivalca. Proces konvergence se je še pospešil od leta 2000 naprej, še posebej pa od začetka svetovne gospodarske krize v letih 2007–2008. Kljub pozitivnim trendom zaposlovanje in družbeni izzivi ostajajo pereč problem v državah v razvoju in v razvitih državah. Več kot polovica svetovnega delovno aktivnega prebivalstva, kar je po podatkih ILO približno 1,5 milijarde ljudi, dela v negotovih oblikah zaposlitve. To pomeni, da imajo najverjetneje delne formalne delovne dogovore, zaslužijo minimalno plačo in ni nujno, da imajo zagotovljeno socialno zaščito (pokojnino, zdravstveno varstvo). V glavnem so ujeti v začaran krog nizkoproduktivnih poklicev, s slabimi možnostmi za nagrajevanje, za vlaganje v zdravje ali izobraževanje njihovih družin. To slabi ne le možnosti posameznikovega osebnega razvoja, ampak se nadaljuje tudi v naslednje generacije (World of Work Report 2014: Developing with jobs 2014).

Ustvarjanje socialnega dialoga v posameznih državah je izrednega pomena za ustvarjanje komunikacije med vsemi vpletenimi akterji v državi, torej med državo in njenimi prebivalci. Le ta vodi k ustvarjanju koncepta svobode, enakosti, varnosti in splošnega človeškega dostojanstva. A socialni dialog vendar le ni tako samoumeven, kot se zdi na prvi pogled. V magistrski nalogi bomo preučili proces doseganja socialnega dialoga in pogledali kako se v njegovi luči prepletajo neokorporativni aranžmaji s civilno družbo.

Skozi razvoj teorije in s pomočjo opravljenih intervjujev bomo odgovorili na zastavljeno raziskovalno vprašanje in izpostavili dilemo oz. trilemo med tremi parametri znotraj socialnega dialoga, čemur bomo dodali četrti parameter in sicer civilno družbo, saj menimo,

---

³ Drobnič (2009, 30) pravi, da je globalizacija »sredstvo za večanje razlik med bogatimi in revnimi« in je hkrati kontradiktorna, saj želi svet na eni strani združevati, na drugi strani pa ga deli na bogate in revne.

da je glas le te prav tako pomemben za doseganje skupne blaginje, tako za državo kakor tudi za njene prebivalce.

2 METODOLOGIJA IN RAZISKAVA

2.1 METODOLOŠKO OZADJE

S prevlado behaviorizma v politični znanosti v drugi polovici dvajsetega stoletja se je s poudarkom konceptualizacije pojavilo natančno merjenje in vzročno razmišljanje znotraj študija politik. To so glavne značilnosti politične metodologije. Ocenjevanje napredka politične metodologije je torej neločljivo povezano z oceno behaviorizma, ki je politologe pripravil do bolj specifičnih in sistematičnih konceptov, njihovega merjenja in argumentov (E. Brady, Collier in M. Box-Steffensmeier v E. Goodin 2011, 1005–6). Jackson in Sørensen (1999/2007a, 281) pravita, da behavioristi znanstveno raziskujejo politiko tako, da se osredotočajo na človeški vedenjski vzorec, ki pri tem vključuje politiko.

Osrčje raziskovanja političnega vedenja so ljudje in njihove vloge v družbenih strukturah. S tem metodološkim pristopom raziskujemo dejanja, odnose, želje in človekova pričakovanja v političnih okoliščinah. Osnovna enota analize je posameznik, politika je eden izmed vidikov vzorca vedenja posameznika, politično, družbeno, kulturno in osebno vedenje pa se z ravnmi analize razlikuje (Jackson in Sørensen 1999/2007a, 281). Behavioristi zavračajo tradicionalno razumevanje študije politik, ki se osredotočajo izključno na teorijo ali na formalne operacije vlade zgolj s konstitucionalno ali zakonodajno analizo. Pomembno je, *kar je*, in ne, *kar bi moralo biti* (Dahl v A. Sollenberger 2014, 759). Zato bomo uporabili metodo poglobljenega intervjuja. Za namen magistrskega dela bomo opravili pet intervjujev, ki nam bodo povedali kakšno je trenutno stanje v odnosu do socialnega dialoga na štirih zgoraj omenjenih parametrih.

V magistrskem delu bomo ob treh osrednjih akterjih socialnega dialoga upoštevali tudi tiste, ki sicer niso institucionalizirani (to je civilna družba), a so vseeno pomembni za razvoj socialnih politik pri nas. Študije civilne družbe in družbenih gibanj so se v zadnjih nekaj desetletjih močno razvile ter razširile na področja od sociologije politične znanosti do drugih področij, kot npr. geografije, zgodovine, antropologije, psihologije, ekonomije, prava in drugih. Z naraščajočim interesom za to področje se je pojavila potreba po definiranju metodoloških okvirjev za empirično raziskovanje. Študije civilne družbe in družbenih gibanj

predlagajo, da ključne karakteristike tega področja znanja favorizirajo razvoj metodološkega pluralizma, skupaj z dialogom med različnimi epistemološkimi pristopi in pogosto triangulacije metod (della Porta 2014, 5).

Magistrsko delo bo zasnovano na analizi primarnih in sekundarnih virov. Teoretični del naloge je predstavljen in analiziran z izbrano strokovno literaturo oz. s teoretskimi deli, ki so ključni za razumevanje razvoja teorije politične ekonomije in participativne demokracije ter sekundarnimi, kasnejšimi interpretacijami.

2.2 METODA

Čeprav so vprašanja teoretizacije, konceptualizacije, izbire primerov in metod pomembna pri vseh metodah, jih je potrebno glede na ustrezno metodo naslavljati na različne načine. Implementacija raziskovalnega načrta je tako povezana s specifičnimi značilnostmi posamezne metode. Splošno gledano, medtem ko morajo raziskave, ki uporabljajo kvantitativne instrumente, strogo ločevati posamezne korake raziskovalnega načrta, je proces izvajanja raziskovalnega načrta s kvalitativnimi metodami bolj fleksibilen.

Instrumenti, ki so uporabljeni pri kvantitativnih metodah, so zgrajeni na osnovi teoretičnih modelov, koncepte pa je treba operacionalizirati v posamezne merljive spremenljivke. Večina teorij in konceptov je izdelanih že pred samo empirično analizo. Na drugi strani pa so pri raziskovanju s kvalitativnimi metodami raziskovalni problemi konstruirani in so del empiričnega raziskovanja, kjer se lahko pojavijo tudi novi koncepti. Razlika se pojavi tudi pri izbiri posameznih usmeritev raziskave. Torej kaj nas zanima – ali vedenje oziroma odnos ljudi v in do določenih družbenih procesov ali pa število ljudi, ki podpirajo določen proces. V našem primeru bi lahko rekli, da je proces zanimanja socialni dialog pri oblikovanju socialnih politik. Med številnimi kvalitativnimi metodami, ki raziskujejo družbena gibanja, kot npr. kvalitativna-primerjalna analiza, opazovanje z udeležbo, analiza diskurza, delo na terenu idr., bomo, kot že omenjeno uporabili metodo poglobljenega intervjuja. Gre za kvalitativno obliko zbiranja podatkov, ki jo uporabimo, kadar se je treba osredotočiti bolj na socialne procese kot na socialno strukturo (Gummesson 2000, 3). Raziskava bo temeljila na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, saj bo osnovna metoda poglobljeni intervju, opravljen individualno s korespondenti.

Pomanjkanje standardiziranih sredstev za zbiranje podatkov dovoljujejo raziskovalcem, ki uporabljajo kvalitativne metode, da prilagajajo svoje instrumente glede na empirično raziskavo (della Porta 2014, 5–7).

2.2.1 Intervjuji

Intervju temelji na osebni interakciji in omogoča prilagoditev intervjuvančevega subjektivnega stališča. Della Porta (2014) metodo poglobljenega intervjuja definira kot ključno orodje za generiranje empiričnega znanja preko dialoga z ljudmi o temah, ki nas kot raziskovalce zanimajo. V študijah družbenih gibanj, kjer obstaja relativno pomanjkanje sistematičnega zbiranja dokumentov ali zanesljivih virov, je pomembnost intervjujev toliko večja. Njihova uporaba je priporočljiva, kadar raziskovalec želi pridobiti poglobljen opis določenega stanja, vedenja, zavedanja procesa družbenega gibanja, in drugih individualnih in družbenih percepcij. Intervju v študijah družbenih gibanj nam prav tako pomaga pridobivati informacije »o« in »od« aktivistov, ki so ključnega pomena za raziskovanje motivov, prepričanj in vedenj kot tudi identitet in emocij. Intervju temelji na osebni interakciji in omogoča prilagoditev intervjuvančevega subjektivnega stališča (della Porta 2014, 14).

Poglobljene intervjuje smo opravili s predstavniki tripartitnega dialoga, ki velja za Ekonomsko-socialni svet – ESS in vključuje predstavnike gospodarstva (delodajalcev), predstavnike sindikatov (delojemalcev) in predstavnike države (vlade Republike Slovenije). Zaradi vse močnejše pozicije civilne družbe pri pogovorih o doseganju socialnega dialoga smo intervju opravili tudi s predstavnikom le-te.

Intervjuji so potekali individualno in s korespondenco preko elektronske pošte. Slednji pristop je predvsem posledica časovnih omejitev intervjuvancev. Pogovori so potekali približno šestdeset minut, preko elektronske pošte pa je korespondenca potekala v enkratni obliki, kar pomeni, da smo udeležencem, ki so sodelovali preko interneta poslali vprašanja na katera so v krajšem časovnem obdobju tudi odgovorili. Dva intervjuja sta bila opravljena osebno, trije pa preko elektronske pošte. Pred začetkom intervjujev smo udeležence obvestili o vsebini in namenu raziskave.

Intervjuji so bili poglobljeni, a delno strukturirani s pomočjo vnaprej pripravljenega vprašalnika. Vprašanja, ki so bila postavljena osebno, so bila bolj fleksibilna glede vrstnega reda in so se prilagajala dinamiki pogovora. Pogovora sta bila posneta na avdio napravo in nato transkriptirana. Medtem ko so bila vprašanja preko elektronske korespondence fiksna. V

obeh primerih je intervju potekal gladko brez dodatnih pojasnjevanj. Vprašalnik smo razdelili v štiri tematske sklope in sicer zanimalo nas je:

- a) odnos intervjuvancev do socialne države,
- b) uravnoteženost socialnega dialoga,
- c) percepcija drugih udeležencev v socialnem dialogu (država-sindikati-delodajalci),
- d) odnos do vloge civilne družbe pri oblikovanju socialnega dialoga.

2.2.2 Vzorec

V raziskavi je sodelovalo 5 intervjuvancev, tako en predstavnik države, dva predstavnika delodajalcev, en predstavnik sindikatov in en predstavnik civilne družbe. Za nabor intervjuvancev nam je služil pristop vzorčenja v obliki snežne kepe, kar pomeni, da smo začeli z enim kontaktom, ki nas je nato napotil do ostalih udeležencev v raziskavi. Udeleženci v raziskavi so sodelovali prostovoljno.

Intervjuvanci:

- Aleš Cantarutti, državni sekretar na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo kot predstavnik države oz. Vlade Republike Slovenije⁴,
- Andrej Božič, generalni direktor v Steklarni Hrastnik, d. o. o., kot predstavnik gospodarstva oz. delodajalcev⁵,
- Goran Novković, svetovalec generalnega direktorja GZS, kot predstavnik delodajalcev⁶,
- Goran Lukič, samostojni svetovalec za politike zaposlovanja, spletno komuniciranje in notranje informiranje, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, kot predstavnik sindikatov⁷,
- Marko Funkl, predsednik Gibanja za dostojno delo in socialno družbo, kot predstavnik civilne družbe⁸.

---

⁴ Intervju je bil opravljen osebno z avtorico na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo, dne 31. julija 2015.

⁵ Zaradi časovnih omejitev intervjuvanca, so bila vprašanja poslana po elektronski pošti dne 28. julija 2015 in vrnjena avtorici 30. julija 2015.

⁶ Zaradi časovnih omejitev intervjuvanca, so bila vprašanja poslana po elektronski pošti dne 30. julija 2015 in vrnjena avtorici 13. avgusta 2015.

⁷ Intervju je bil opravljen osebno z avtorico na Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije, dne 7. avgusta 2015.

⁸ Zaradi časovnih omejitev intervjuvanca, so bila vprašanja poslana po elektronski pošti dne 29. julija 2015 in vrnjena avtorici 4. avgusta 2015.

3 OPREDELITEV PROBLEMA

Globalna gospodarska kriza, ki smo ji priča zadnja leta, se je razširila v prav vsako poro življenja posameznikov, ocenjuje Kramar Zupanova (2014). Na eni strani je prizadela finančnike z zmanjšanjem likvidnosti, na drugi strani pa prav vse ljudi s tem, ko se je znižala storitvena in blagovna menjava (tudi na mednarodni ravni), s padcem cen surovin, z zmanjšanjem gradenj infrastrukture in vlaganjem v privatne investicije, s pomanjkanjem delovnih mest oziroma z vse bolj očitno dolgotrajno brezposelnostjo (Kramar Zupan 2014). Osnovno vodilo zanimanja oblikovanja raziskave je socialni dialog v državi in posledično, kot rezultat le tega, pred kratkim podpisan (5. februar 2015), Socialni sporazum za obdobje 2015–2016⁹. Predvsem zato, ker smo priča krizi, ki razjeda družbo zaradi mnogih, še posebej pa plačnih neenakosti, zaradi pomanjkanja delovnih mest in zaradi proračunskih omejitev države. V magistrski nalogi bomo pogledali trenutno stanje na štirih nivojih oziroma bolj natančno, zanimal nas bo vidik države, delodajalcev, sindikatov in civilne družbe do ustvarjanja in implementacije socialnega dialoga, ki naj bi vodil v blaginjo vseh udeleženi. V pomoč nam bosta dva teoretska okvirja in primarna raziskava, katero smo opravili za namen magistrskega dela.

Magistrsko delo bomo razgradili skozi prizmo politične ekonomije in participativne demokracije. Politično ekonomijo bomo uporabili zato ker menimo, da nam bo pojasnila kako država načrtuje ekonomski nivo vsakdanjega življenja njenih državljanov. Na drugi strani bomo pokazali, kako se ljudje na spremembe odzivajo in sicer preko teoretske osmislitve participativne demokracije, saj menimo, da je pomembno, da so ljudje vključeni v procese političnega odločanja.

Kramar Zupanova (2014) pravi, da je cilj politike tako ali drugače povečanje blaginje ljudi, ki je vidna v visokokakovostnem življenju. Namen magistrske naloge je preučiti proces nastajanja socialnega dialoga, ki ga oblikujejo neokorporativni aranžmaji skupaj s civilno družbo. Trenuten interes države je implementirati socialni sporazum, ki bi posameznikom omogočal dostojno življenje in bi pripomogel k dvigu konkurenčnosti, višji zaposlenosti, rasti gospodarstva.

V ta namen smo si v nalogi zastavili naslednje raziskovalno vprašanje:

---

⁹ Več o vsebini Socialnega sporazuma za obdobje 2015 – 2015 dostopno v Uradnem listu RS, št.29/2015 z dne 28.4.2015.

Ali je možno ustvariti socialni dialog, kjer bi bile vključene proračunske omejitve, enakost/pravičnost osebnega dohodka in zmanjševanje brezposelnosti hkrati?

Skratka zanimalo nas bo ali je s socialnim dialogom mogoče uskladiti politiko in gospodarstvo ter ob tem upoštevati še glas civilne družbe, pri čemer bi bila dosežena skupna blaginja.

3.1 STRUKTURA MAGISTRSKE NALOGE

Delo bomo zasnovali interdisciplinarno¹⁰ in ga bomo razdelili na štiri dele. V prvem delu bomo zajeli teorijo, ki se nanaša na delo pred nami. Ključni bosta dve teoriji. *Politična ekonomija*, saj je država nosilka vizije nacionalnega, ekonomskega razvoja, posamezniki pa se morajo nato prilagajati državnemu političnemu sistemu. Hkrati bomo politično ekonomijo razvili kot metodologijo, ki se uporablja za preučevanje analiz političnega vedenja ljudi in institucij. Druga pomembna teorija za delo pred nami je *participativna demokracija*, saj vse politično potrebuje javno udeležbo. V tem delu bomo preučili, na kakšen način in zakaj ljudje participiramo, ali se za participacijo odločamo sami, na osnovi svojih znanj oz. prepričanj ali pa je participacija nekaj povsem naravnega v moderni družbi enaindvajsetega stoletja. Videli bomo, kakšna je participacija v demokracijah v razvoju, seznanili se bomo z diferencialno participacijo in spoznali pomen vključevanja v družbena omrežja.

V drugem delu bomo na problematiko socialnega dialoga pogledali iz globalnega vidika, medtem ko bomo v tretjem delu s pomočjo raziskave orisali socialno stanje v Sloveniji. V obeh delih se bomo posvetili vlogi države, delodajalcev in sindikatov ter vplivu civilne družbe skozi družbena gibanja na iskanje socialnega dialoga oz. države blaginje za vse. V globalnem delu bomo upoštevali mnenja in predloge mednarodnih organizacij, ki (delno) vplivajo na nacionalno zakonodajo. Ob pogledu na stanje v Sloveniji bomo upoštevali nacionalne organizacije in njihovo delo ter vključili razmišljanja posameznikov, s katerimi so bili opravljeni intervjuji. Na ta način bomo ugotovili ali med teorijo in prakso obstaja most oziroma ali se napisana pravila izvajajo tudi v realnosti.

V zadnjem, četrtem delu bomo predstavili sklepe in odgovorili na raziskovalno vprašanje, postavljeno v začetku magistrskega dela. Predstavili bomo stanje sistema in možnosti nadaljnjega razvoja socialnega dialoga.

---

¹⁰ Zajeli bomo politično ekonomijo, politologijo, politično sociologijo in druge družboslovne uvide.

4 TEORETSKI OKVIR

Če kapitalizem ustvarja razredni konflikt, potem takem organizacijska in relativna politična moč razredov vplivata na politike in ekonomske rezultate (Isaac, Harrison in Lipold 2008). Da bi razumeli paradigmo ustvarjanja socialnega dialoga med državo, delodajalci in delojemalci, pa tudi civilno družbo, moramo razumeti tudi teoretsko ozadje. Relevantnost prepoznamo v mnogih teorijah, tako bomo orisali politično ekonomijo, kjer bomo na kratko zajeli tudi teorijo iger; zelo pomembno pa je tudi razumevanje participacije vsakega posameznika v participativni demokraciji.

Kot smo omenili, se eden izmed glavnih pristopov študij kapitalizma in demokracije osredotoča na vlogo politične moči, še posebej na organizacijsko in politično moč delavstva. Obstajata dve obliki pristopa. Teorija virov moči, ki se osredotoča na velikost in strukturo države blaginje ter neokorporativna¹¹ teorija, ki se osredotoča na organizacijo dela in njen odnos do države, še posebej na stopnjo centralizacije sindikatov in njihovo vključitev v odločitvene procese javnosti. Obe teoriji sta bili deležni kritik zaradi nezadostnega posvečanja pozornosti vlogi delavcev (E. Goodin 2011, 829). Lindert (v E. Goodin 2011, 830) povzema raziskavo Martina, Swensona in Maresa, v kateri je navedeno, da delavci preprosto ne nasprotujejo družbenim politikam, ampak dejansko igrajo proaktivno vlogo pri zgodnjem oblikovanju teh politik. Prav tako, nadaljuje Lindert, če je blaginja države¹² zgrajena na ramenih delavcev, moramo pričakovati, da bodo posledično investicije in ekonomska uspešnost trpeli. Dejstvo je, da v naprednih demokracijah ne obstaja noben opazovan odnos med izdatki države, investicijami in državnimi prihodki, meni Lindert in nadaljuje, da če pa že obstaja, je tako šibak, da ni postavil večjih omejitev na državno sposobnost zapravljanja in reguliranja trgov dela. V tem smislu je neokorporativna teorija bolj zadovoljiva, saj predlaga sindikatom, da lahko izberejo omejitve plač, kar vodi do višjih profitov in investicij. A na

---

¹¹ Neokorporativizem v svojem bistvu nosi civilno-družbene interese, ki se znotraj »interesov dela in kapitala vključujejo v procese oblikovanja in izvajanja vladnih gospodarskih in socialnih politik«, pravi Pečanič (2003, 7). Stanojevič pravi, da je ključni pogoj »stabilna hegemonija levosredinske stranke ali /.../ sodelovanje v relativno stabilni koaliciji vladajočih strank, saj socialna demokracija na oblasti zvišuje dostopnost centrov političnega odločanja sicer strukturno defavoriziranim interesnim organizacijam delojemalcev« (Stanojevič 1996, 292).

¹² Kopač citira Briggsa, ki državo blaginje definira kot »državo, kjer je organizirana moč namenoma uporabljena (prek mehanizma oblikovanja politike in njene implementacije) za korekcijo posledic delovanja tržnih sil v vsaj treh smereh« in nadaljuje: »Prvič, z zagotavljanjem minimalnega dohodka posameznikom in družinam, ne glede na tržno vrednost njihovega dela ali premoženja; drugič, z zmanjševanjem obsega nevarnosti, ki izhajajo predvsem iz dogajanj na trgu delovne sile/.../, ki so povezani z različnimi primeri nesposobnosti za delo /.../, primeri brezposelnosti in tipičnimi »nedelavnimi« življenjskimi cikli /.../; in tretjič, z zagotavljanjem vsem državljanom, ne glede na njihov status ali razred, socialne storitve in dobrine v skladu z vnaprej dogovorjeno nacionalno ravno, ki je (lahko) določena kot optimum ali minimum (Kopač 2004, 7–8).

drugi strani so bili korporativni dogovori zavrženi v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in pogosto vodeni s strani delavcev, orientiranih na izvoz, ki so dajali veliko pozornosti na restrikcijo plač. Bolj ključno vprašanje zato je, zakaj bi moral biti konflikt organiziran okoli razreda in ne okoli sektorja ali poklicne skupine. Ko ljudje opravljajo investicije s specifičnimi sredstvi, kar je lahko fizični ali človeški kapital, bodo njihovi interesi zavezani okoli teh investicij prej kot okoli kolektivnega interesa širšega razreda, ki mu pripadajo (Lindert 1996).

4.1 POLITIČNA EKONOMIJA

Ekonomija in politična znanost si delita skupnega prednika v politični ekonomiji in obe se vežeta na odločitev udeležencev tako na individualni kot na kolektivni ravni. Medtem, ko je bila teorija racionalne odločitve, ki se je razvila v sredini devetnajstega stoletja, v nekaterih oblikah že več kot stoletje temelj ekonomskega razumevanja, je njena predstavitev politični znanosti relativno nedavna in daleč od tega, da bi bila uveljavljena znotraj politične discipline (Austen-Smith 2011, 810). V trenutku, ko neka država pod svoje okrilje vzame načrtovanje ekonomskega življenja ljudi, problemi posameznikov in skupin neizogibno postanejo del političnega problema. To pomeni, da ni ekonomskih ali socialnih vprašanj, ki ne bi bila tudi politična, torej, da so politične rešitve odvisne od tega, kdo upravlja s prisilno močjo (A. Hayek v Rosen in Wolff 2012, 238).

Politična ekonomija je imela tekom zgodovine različne obrazložitve, a v glavnem gre za pristop, ki poleg racionalnih odločitev posameznikov v obzir jemlje tudi družbene vidike, ki vplivajo na ljudi. Praktično gre za nabor teorij – marksistične, institucionalne pa tudi postkeynesianske šole (Šušteršič 2003, 20). Če pogledamo podrobneje, je bila politična ekonomija za Adama Smitha znanost upravljanja državnih virov, kjer se je generirala blaginja (R. Weingast in A. Wittman v E. Goodin 2011, 785). Za Marxa je bilo pomembno, kako so proizvodna sredstva vplivala na zgodovinske procese. Woods (v Baylis in drugi 2008, 56) namreč pravi, da svetovno gospodarstvo proizvaja razmerja, ki so *»razredni boj med »zatiralci in zatiranimi«* in da so zatiralci v kapitalizmu tisti, *»ki imajo proizvodna sredstva (trgovino in industrijo). Zatirani so pripadniki delavskega razreda«*. Med njimi pride do boja zaradi kapitalističnih teženj povečati svoj dobiček pri čemer pride do izkoriščanja delavskega razreda.

Weingast in Wittman (v E. Goodin 2011, 787) opozarjata, da je politična ekonomija skozi dvajseto stoletje preživela tudi številne kontradiktorne poglede. Enkrat je bila videna kot področje študija (kot medsebojna povezava med ekonomijo in politiko), naslednjič pa kot metodološki pristop. Tudi metodološki pristop je bil razdeljen na dva dela – ekonomski pristop (včasih poimenovan kot javno mnenje, drugič kot pozitivna politična teorija), ki je poudarjal individualno racionalnost. Ter drugi pristop, ki ga je politična ekonomija imela v metodološkem pristopu, je sociološki pristop, kjer je raven analize skušala biti institucionalna. Tokrat bomo politično ekonomijo preučili kot celoto vseh teh ravni, torej politično ekonomijo kot metodologijo, ki se uporablja za analize političnega vedenja posameznikov in institucij. Torej ne gre za samostojen pristop, pač pa za več pristopov preučevanja in pojmovanja hkrati. Primaren fokus analize je običajno posameznik ali neka homogena skupnost ali institucija, ki je motivirana, da dosega cilje oziroma neko politično vedenje (Weingast in Wittman v E. Goodin 2011, 788).

Če se Weingast in Wittman osredotočata izključno na politično ekonomijo, pa znotraj politične ekonomije Myerson (1991) in Peters (2008) izpostavljata teorijo iger. Pri tej teoriji pravita, da gre za znanstveni premislek o konstruktih konfliktov ali sodelovanja med odločevalci. Če želimo teorijo igre specificirati, moramo poznati vse vključene igralce in pravila igre. Znati moramo predvidevati rezultat igre, ne glede na potezo, ki jo bo kateri od igralcev naredil, ter možnosti izplačila pri dejstvu, da želi vsak od igralcev doseči maksimalno vsoto (Davis 1970; Erhun in Keskinocak 2003). Pertovt, Javornik in Mohorčič (2011, 287) pravijo, da se v teoriji iger »interesi križajo oziroma vplivajo na interese drugih entitet«, pri čemer pride do konfliktnih situacij, to je »konflikt med posameznimi entitetami v sistemu«.

Tudi ta vidik razvoja teorije v magistrski nalogi nam omogoča boljše razumevanje pomena vseh odločevalcev, ki so združeni v neki instituciji (ESS) ali zunaj nje. Kajti v socialnem dialogu bistveno vlogo igrajo prav vsi, ki so vključeni v proces odločanja, zato je vidik participacije morda najpomembnejši pri razvoju teorije v nalogi pred nami.

4.1.1 Trilema treh idealnih političnih ekonomij

Glede na ugotovitev, da nas v zahodnih demokracijah nasploh, predvsem pa znotraj države same večinoma spremljajo neoliberalni, socialno-demokratski ali krščansko-demokratski model, bomo sledili tipologiji posameznega modela politične ekonomije. Gre za tripartitni

angažma političnih smeri, ki morajo ali pa naj bi oblikovale skupno socialno politiko. A vendar gre za tri različne modele, kjer vsak od njih daje prednost drugemu vidiku.

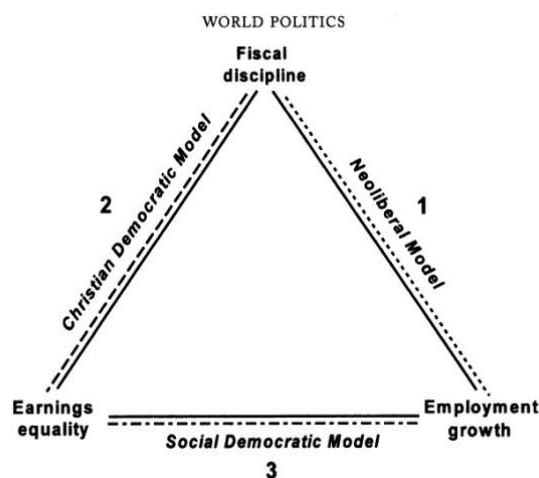
Ekspanzija zaposlovanja v proizvodnji kot rezultat industrijske revolucije, ki se je nadaljevala tudi v šestdeseta leta prejšnjega stoletja, je bila rezultat dveh sil sprememb. Prvič, povpraševanje po proizvodnih dobrinah je hitro naraščalo, saj so višji dohodki ljudem dovoljevali, da zapravijo proporcionalno manj denarja za osnovne in več za materialne dobrine. V nasprotju z agrikulturnimi dobrinami je povpraševanje po proizvodnih dobrinah postalo elastično. Drugič, zaradi visoke zaznane potrebe po materialnih dobrinah, je bilo povpraševanje po proizvodnih dobrinah cenovno elastično, kar pomeni nizke relativne cene, prevedene v visoko povpraševanje. Slednji pogoj je pomemben zato, ker je ustvaril pozitivno povezavo med rastjo produktivnosti, povpraševanjem in zaposlovanjem. Dokler rast plač ni absorbirala celotne rasti produktivnosti v najbolj dinamičnih proizvodnih sektorjih, je lahko zniževanje relativnih cen podpiralo ekspanzijo zaposlovanja v teh sektorjih. Posledično je visoka produktivnost dovoljevala višanje realnih plač in tako zagotavljala rast trgov in večjega zaposlovanja. V nasprotju s to zlato dobo industrijske ekspanzije, je čas od šestdesetih let zaznamovan z zniževanjem dohodkov in cenovno elastičnostjo za proizvodne dobrine. Padec je posledica kombinacije nasičenosti trga in vedno bogatejših ter zahtevnih potrošnikov, ki so bolj obremenjeni s kvaliteto kot s kvantiteto potrošnje proizvodnih dobrin. To pomeni, da zgolj višanje produktivnosti in zniževanje delovne sile ne bo dovolj za zadostno povpraševanje in ohranjanje stabilnega trga. Padec v proizvodnji je spremljala tudi sprememba povpraševanja po storitvah. Storitveni sektor je tako prevzel vlogo glavnega zaposlovalca, ki jo je prej igral proizvodni sektor. Tranzicija od večinsko industrijske do storitvene ekonomije je podobna spremembi sektorskega zaposlovanja, ki je spremljala transformacijo agrarne ekonomije na začetku prejšnjega stoletja, a z eno veliko razliko. V primerjavi z zlato dobo proizvodnje je najhitrejša rast pri storitvah prišla na področjih, npr. v izobraževanju, zdravstvu, pri osebnih storitvah, kjer je rast produktivnosti navadno počasna ali pa zakriva padec kvalitete (Iversen in Wren 1998, 509–510).

Ne glede na velikost vrzeli produktivnosti med proizvodnjo in storitvami, je očitna posledica spremembe povpraševanja proti slednjim to, da postaja vedno težje kombinirati rast plač z nižjimi cenami. Najpomembnejši vir širjenja trga zaposlovanja v storitvah so poleg spreminjajočih se vzorcev povpraševanja nižje plače, posledično pa tudi nižje cene in višje efektivno povpraševanje. Posledično, če so plače v storitvah tesno povezane s plačami v proizvodnji, kjer je rast produktivnosti hitrejša, bo zasebni sektor zniževal stroške in

zaposlovanje bo upadalo. Visoka rast tržnih storitev, ki so potrebne za kompenzacijo upadanja zaposlovanja v proizvodnji, tako predvideva neenako plačno strukturo. Medtem ko se solidarne plačne politike v industrijski ekonomiji nagibajo k spremembi proizvodnje proti najbolj učinkovitim sektorjem, se v storitveni ekonomiji nagibajo k izkoriščanju ali celo izrinitvi najmanj produktivnih delavcev. Učinek nižanja plač na zaposlovanje se je tako obrnil. V preteklosti je promoviral zaposlovanje, ker je ohranjal relativno nizko raven plač v visoko dinamičnih sektorjih, ki so se soočali s cenovno elastičnostjo povpraševanja, danes pa zavrača zaposlovanje zaradi ohranitve relativno visokih plač v manj dinamičnih sektorjih (Iversen in Wren 1998, 509–512). Kakor izpostavlja Esping-Andersen (v Iversen in Wren 1998, 512–513), obstajata dva odgovora na ta problem. Prvi so plače v storitvenem sektorju, še posebej pri nižje plačanih poklicih, ki lahko padajo, da bi zniževale cene in povečevale povpraševanje in zaposlovanje. Drugi pa, država lahko prevzame odgovornost za zaposlovanje delavcev pri relativno visokih plačah s širitvijo potrošnje javnega sektorja.

Drugo opcijo favorizirajo socialno demokratske vlade, a ima očitno pomanjkljivost, to je da je treba povečevati davke in/ali javni dolg, da se lahko financirajo višje plače. V primeru zmerne vlade je proračunske omejitve porabljen na servisne storitve v nastajajočih servisnih gospodarstvih težko uskladiti z enakopravnostjo plač in višjim zaposlovanjem. Swenson (v Iversen in Wren 1998, 513) temu pravi »*trilemma of the service economy*«, kar ponazori na sliki 1.

Slika 1: Trilema treh idealnih političnih ekonomij

Vir: Iversen, Torben in Wren. 1998.

Slika prikazuje triangel in vsaki kot je želeni cilj gospodarske politike, ki jo vodi država, vendar sta lahko največ dva simultana. Zaradi proračunskih omejitev, ki izključujejo vsakršno hitro razširitev zaposlovanja v javnem sektorju, morajo države, vezane na tovrstne discipline, bodisi sprejeti enakovrednost nizkih dohodkov, da bi spodbudile rast v zaposlovanju zasebnega sektorja, bodisi sprejeti nizko rast v vsesplošnem zaposlovanju. Alternativa je, da države zasledujejo enakovrednost dohodkov in visoko zaposlovanje, vendar zgolj na račun proračunskih omejitev.

»*Trilemma*« predlaga tri idealne tipe političnih ekonomij (Iversen, Torben in Wren 1998).

Prvi tip je *neoliberalen model*, ker je tržno ustvarjena neenakost zamenjana s proračunskimi omejitvami in visoko zaposljivostjo v zasebnem sektorju. Ideološko ima model svoje temelje v prepričanju, da prosto delujoči trgi sami po sebi maksimirajo blaginjo, medtem ko vključevanje države v gospodarstvo vodi v napačno razporeditev virov. Neoliberalna ideologija je kombinirana z delovno etiko, ki poudarja samozadostnost preko aktivne participacije na trgu dela, medtem ko plače na trgu odsevajo prispevek posameznikov k vsesplošni blaginji. Z izjemo nekaj pomembnih javnih dobrin neoliberalni model implicira, da vmešavanje politik v prosto delovanje trga grozi zasledovanju individualne svobode.

Krščansko demokratični model, ki je drugi model, prav tako poudarja proračunske omejitve, a v primerjavi z neoliberalnim modelom daje večjo težo enakopravnosti in manjšo na posameznikovo samozadostnost (Iversen in Wren 1998, 515). Model ima svoje korenine v krščanski demokraciji¹³, kjer so skupnost, cerkev in družina videni kot branilci pred nečloveškimi in odtujenimi učinki neomejenih trgov, kot tudi pred potencialnimi posegi moči države nad neodvisnostjo in svobodo družbenega življenja (van Kersbergen 1995, 9). Čeprav je družba prepoznana kot hierarhična in diferencirana glede na status, so tržno ustvarjene neenakosti videne kot potencialne nevarnosti družbenemu redu. V nasprotju so visoke ravni zaposlovanja relativno nizka prioriteta v tem modelu, saj so ženske videne kot branilke tradicionalne družine in tako spodbujene, da ostanejo doma in skrbijo za družino.

Tretji idealni tip – *socialno demokratični*, v ospredje postavlja enakost dohodkov in visoko učinkovitost zaposlovanja, vendar žrtvuje proračunske omejitve. Model ima svoje začetke v Evropskem delavskem gibanju in socialno demokratični ideologiji in tako kombinira močan

---

¹³ Krščanska demokracija je politično gibanje, ki se je rodilo iz kulturnih, dobredelnih katoliških društev in društev delavcev. Srž krščanske demokracije je v socialni etiki krščanskih cerkva, liberalni tradiciji razsvetljenstva in v negovanju državljskih vrednot. Osnovna družbena celica je družina, vsak posameznik pa je unikat, z vsemi prednostmi, slabostmi in omejitvami obravnavan z veliko mero dostojanstva (Grabow 2011).

egalitarni etos z delovno etiko, ki poudarja zaposlovanje kot osnovo kolektivne identitete in ponosa. Socialno demokratične stranke, ki so zrastle predvsem z rastjo delavstva, so postopoma ženske postavile v enakopraven položaj na večih družbenih, ekonomskih in političnih nivojih. V primerjavi z drugimi modeli družbe, socialna demokracija vidi državo kot nujno orodje za doseganje svojih egalitarnih in zaposlitvenih ciljev, kar je vključevalo določeno mero načrtnega varovanja pred ne-egalitarnimi učinki trga s pomočjo ekspanzije javnih storitev in zaposlovanja.

Treba je poudariti, da vsi trije modeli niso logično odgovorili na vsa vprašanja »trilemme«. Prej kot kaj drugega, so se pojavili v interakciji med ekonomskimi omejitvami in političnimi projekti, izraženimi v zgodovinskih ideoloških konstruktih. Ustvarjena kot ekonomska omejitev, »trilemma« spodbuja izvajanje političnih projektov, ki jih želijo doseči vsi trije modeli simultano, ampak logično ne izključuje projektov, ki želijo maksimirati posamezen cilj, npr. zaposlovanje. Torej, če bi »trilemma« naj dosegla vse cilje simultano, bi morala logično izključevati projekte, ki zasledujejo posamezne cilje.

Za razumevanje dinamike, ki vodi državo, da sprejme različne odgovore na »trilemmo« in politično ekonomske napetosti vsakega modela, moramo posebno pozornost nameniti tudi političnim koalicijam, institucijam in politično ekonomskim omejitvam, ki podpirajo ohranitev posameznega modela.

Neoliberalni model črpa svojo podporo primarno iz srednjega in višje srednjega razreda, ki imata relativno stabilno pozicijo na trgu dela in se nagiba k zaostrovanju razrednih distinkcij. Medtem ko model promovira ustvarjanje delovnih mest in nižje obdavčitve, se hkrati s tem, ko ohranja veliko število ljudi v negotovih ali slabo plačanih delovnih mestih, nagiba k namernemu povečevanju obsega revščine.

Krščansko demokratični model omogoča bolj egalitarne trge dela s spodbujanjem družbenega vključevanja v sindikate in vključevanja v sporazumne in pogosto zgoščene regulacije trgov dela. Ključni podporni stebri sistema so zasebne poslovne zveze različnih podjetij, ljudi in poklicev. Slabost modela je njegova relativna nesposobnost generiranja dobro plačanih delovnih mest za vse, ki so pripravljeni delati, kar posledično ustvarja probleme dolgoročne nezaposlenosti in izključitve iz posameznih trgov dela, še posebej med ženskami in starejšimi delavci.

Socialno demokratični model se nasprotno od predhodnih modelov zavzema za enakost in vključenost v posamezne trge dela s spodbujanjem solidarnostih plačnih politik in z razširitvijo zaposlitvenih možnosti v javnem sektorju. S poudarjanjem solidarnosti, zaposlitve za vse in varnosti trga dela, razširja podporo delu iz delavskega v srednji razred. Naraščajoče finančne zahteve socialno demokratične države lahko povzročijo davčne upore in razkol med javnim in zasebnim sektorjem. Z varovanjem storitvene proizvodnje pred tržno konkurenco je model odgovoren za ustvarjanje neučinkovitosti in spodkopavanja mednarodne konkurenčnosti preko visokega obdavčevanja.

Ko te ovire fiskalne ekspanzije postanejo ozke, se »trilemma« spremeni v težavno »dilemo« za socialno demokracijo. Države se lahko odločijo bodisi da promovirajo fleksibilnost plač in deregulacijo/privatizacijo storitev (neoliberalno orodje za ekspanzijo zaposlovanja) bodisi spodbujajo izhod iz trga dela preko upokojitev, delitve dela in politik, ki spodbujajo ženske, da ostajajo doma (krščansko demokratični recept).

Neoliberalne rešitve nalagajo stroške rastočega privatnega storitvenega gospodarstva na ljudi, ki si ne morejo privoščiti niti najbolj skromnega zdravstvenega zavarovanja ali primerne izobrazbe zase ali za svoje otroke. Posledično tovrstne rešitve ohranjajo razredno delitev. Krščansko demokratični model s svojim poudarjanjem družbene samoregulacije ne uspe zagotoviti primernih zaposlitvenih priložnosti za vse tiste, ki so željni dela, in tako povzroča izključitve iz trgov dela in zamero med ostalimi razredi. Socialno demokratični model ustvarja svoj lasten set političnih divizij z nagovarjanjem interesov javnega in zasebnega sektorja drug proti drugemu.

Rast zaposlovanja lahko dosežemo v storitvah zasebnega sektorja, vendar na račun višje ravni plačne neenakosti ali v storitvah javnega sektorja na račun višjih davkov ali višjih deficitov. Tradicionalno države, kjer dominirajo socialni demokrati, izražajo večjo predanost enakosti in zaposlovanju in pripravljenosti žrtvovati proračunske omejitve. Zasledovanje te ideološke agende je bilo podprto z institucionaliziranim sistemom centralističnega pogajanja o plačah. V krščanskih demokracijah so cilji enakosti in proračunskih omejitev prevzeli primat nad vidnimi stroški pri rasti zaposlovanja.

Neoliberalni model temelji na prostem delovanju trgov, rezultati pa se kažejo v rasti zaposlovanja in proračunskih omejitvah, ki jih spremljajo naraščajoče ravni neenakosti (Iversen in Wren 1998, 515–544).

4.2 PARTICIPATIVNA DEMOKRACIJA

Želje po participaciji pri odločitvah, ki vplivajo na posameznikovo življenje, so skupne vsem po svetu, pa vendar so politične institucije tiste, ki lahko vplivajo na to ali bodo te želje izražene in na kakšen način (Inglehart in Welzel 2005, 286). Demokratično ali ne, vse politično potrebuje nekaj javne udeležbe. Demokratični sistemi sicer zahtevajo aktivnejše vključevanje v procese kakor nedemokratični, saj je namen demokracije združevanje javnih preferenc v zavezujoče se kolektivne odločitve. Le skozi interesne artikulacije, s seznanitvijo informacij in s skupnimi premisleki je mogoče oblikovati javne preference. Avtorski režimi sicer vključujejo javnost v politične procese, vendar primarno z namenom, da jih obvestijo o odločitvah, ki so jih sprejeli (E.Goodin 2011, 331–332). Pateman (1970) je mnenja, da je teorija participativne demokracije zgrajena okoli centralne predpostavke, da posamezniki in njihove institucije ne morejo biti obravnavane v izolaciji ena do druge. Obstoj reprezentativnih institucij na državni ravni ni dovolj za demokracijo. Za maksimalno participacijo vseh ljudi se mora socializacija za demokracijo odvijati v drugih sferah, da bi se lahko razvila potrebna individualna vedenja in psihološke kvalitete. Ta razvoj se odvija preko procesa participacije same. Ključna funkcija participacije v teoriji participativne demokracije je tako izobraževalna v najširšem smislu, ki vključuje tako psihološke aspekte kot tudi pridobivanje prakse in demokratičnih sposobnosti. Participacija razvija in spodbuja kvalitete, ki so potrebne zanjo. Podrejene hipoteze o participaciji so, da imajo povezovalni učinek in pripomorejo k sprejemanju kolektivnih odločitev. Da bi lahko živeli demokratično politiko, je za obstoj potrebna participativna družba, npr. družba, kjer so vsi politični sistemi demokratizirani in se lahko socializacija preko participacije odvija na vseh področjih (Pateman 1970, 104–105).

Če identificiramo načine participacije, lahko v njej vidimo različne vzorce. Racionalisti pravijo, da je sprejemljiva visoka participacija ljudi, kadar gre za preprostejše, stroškovno nižje odločitve. Ta varčnost je tovrsten teoretski pristop naredila privlačen, a je s tem teorijo poenostavila in ustvarila številne napačne paradokse ter hkrati omejila razumevanje participacije. Na podlagi tega je bolj primeren tako imenovani behavioristični model, ki poudarja vpliv človekovih osebnih virov, vedenja in organizacijskih struktur ter pojasnjuje vzorce ukrepanja. V zadnjih letih so se najbolj intenzivne debate osredotočale na to ali se stopnja politične participacije sistematično spreminja v zahodnih demokracijah. Opaziti je mogoče »participativni paradoks«, kar pomeni, da se je participacija od šestdesetih let

prejšnjega stoletja zmanjševala, kljub hitro rastočemu izobraževalnemu sistemu in blaginji v državah zahodnega sveta (C. Mutz v E. Goodin 2011, 353).

Putnam (v J. Dalton in Klingemann 1970, 333) je mnenja, da družbena angažiranost v razvitih industrijskih družbah pada predvsem zaradi družbenih sprememb, ki spreminjajo oblike dela, kot so na primer spremembe v percepciji spola, napredek komunikacijske tehnologije, širjenje mest in upad tradicionalnih družbenih institucij. Ti trendi so domnevno pripeljali do upada socialnega kapitala – veščin in vrednot, ki zmanjšujejo demokratično participacijo (J. Dalton in Klingemann 2011, 333–335). Na eni strani imamo jasen dokaz, da je do največjega upada participacije prišlo v industrijskih demokracijah, a na drugi strani Pateman (1970, 72) pravi, da je najmočnejše področje še vedno industrija, kjer je participacija največja. Večina posameznikov namreč preživi velik del svojega življenja na delu, ki zagotavlja izobraževanje v upravljanju kolektivnih procesov, ki jih je sicer težko doseči izven delovnega mesta. Drugi vidik participativne demokracije je, da bi morala biti sfera, kot je industrija, videna kot politični sistem v svoji lastni pravici, ki ponuja možnosti participacije ne le na državni ravni ampak tudi onkraj nje. Če naj bi posamezniki izvajali maksimalni nadzor nad svojimi življenji in okoljem, potem morajo avtoritativne strukture na teh področjih biti organizirane tako, da lahko posamezniki sodelujejo pri sprejemanju odločitev. Dodaten razlog za osrednji prostor industrije v participativni teoriji se nanaša na veliko mero ekonomske enakosti, ki je potrebna za posameznikovo samostojnost in varnost, ki ju potrebuje za enakovredno participacijo, tako ekonomsko kot spolno. Velik korak k doseganju tega pogoja bi bila demokratizacija in razgradnja tradicionalnih industrijskih avtoritativnih struktur.

Sodobne in participativne teorije demokracije so lahko primerljive v vsaki vsebinski točki, med drugim tudi karakterizaciji demokracije same in definiciji političnega, ki v participativni teoriji ni omejena na običajno državno ali lokalno vladno sfero. Ponovno, v participativni teoriji se participacija nanaša na enakopravno vključenost pri sprejemanju odločitev, politična enakopravnost pa se nanaša na enakopravnost moči pri določanju rezultata odločitev. Upravičenost demokratičnega sistema v participativni teoriji demokracije v glavnem temelji na človeških rezultatih, ki nastanejo v participativnih procesih. Participativni model bi lahko označili tudi kot takega, kjer je potrebna maksimalna vključenost (input) in kjer rezultat (output) ni zgolj politika odločitev, ampak tudi razvoj socialnih in političnih sposobnosti vsakega posameznika, tako da pride do povratne informacije od rezultata do vključenosti (od outputa do inputa) (Pateman 1970, 74).

Zniževanje vključevanja v družbene skupine (npr. v sindikate) in zavračanje družbenega kapitala teh skupin so običajno videne v že utrjenih demokracijah, kar pa ni nujno, da je pokazatelj splošne erozije državljskega vključevanja in družbenega kapitala. Lahko je zgolj odsev transformacije načinov, v katerih se državljani poistovetijo drug z drugim in z njihovimi skupnostmi (Skocpol 2003, 179). Z razvojem tehnologije je internet in z njim povezana virtualna družbena omrežja, omogočil povezanost posameznikov v novih, do sedaj še ne opaznih oblikah. Na tej točki si drznemo reči, da se je poleg novih oblik povezovanj posameznikov in skupin pojavila tudi nova oblika družbene in tudi politične participacije. Če prištejemo te nove oblike interakcij in vključevanja, potem se participativna raven in raznolike metode političnih dejanj povečujejo in razširjajo v večini naprednih industrijskih družb, četudi participacija v tradicionalnih oblikah strankarskega članstva upada.

Novе oblike vključevanja razširjajo politično participacijo onkraj meja konvencionalno obstoječega. Te tendence odsevajo veliko fleksibilnost demokracij in oblikam participacije dovoljujejo, da se prilagodijo spreminjajočim socialnim pogojem. Novi stil državljske participacije daje po drugi strani večji nadzor nad političnimi aktivnostmi v roke državljanom, prav tako pa ustvarja javni pritisk na politične elite. Širok spekter možnosti politične participacije lahko povzroči tudi možne prepreke, npr. nekatere oblike participacije lahko povzročijo neenakosti pri vključevanju, namreč demokratični procesi lahko postanejo pristranski in povzročijo konflikt ideala »en človek, en glas«. Nova družbena dejanja so vedno bolj odvisna od sposobnosti in sredstev, ki so zastopana glede na družbeni status in lahko zato povečajo participativno vrzel med skupinami z nižjim in posamezniki z višjim statusom. Te nove oblike dejanj prav tako ustvarjajo nove izzive za združevanje raznolikih političnih zahtev v koherentno vladno politiko. Ironično, vsesplošna rast političnega vključevanja lahko zakrije dvigajoči se socialni status, ki je pristranski v participaciji državljanov, kar pa je v nasprotju z demokratičnimi ideali. Izziv utrjenih demokracij je dodatno razširjanje priložnosti za participacijo državljanov in smiselno vplivanje na odločitve, ki oblikujejo njihova življenja. Da bi dosegli ta izziv moramo zagotoviti enakopravnost političnih pravic in priložnosti, ki jih bo vedno težje zagotavljati s širokim spektrom aktivnosti. Uporaba družbeno pristranskih razširjenih političnih priložnosti ne sme kriviti le-teh, ampak politike, ki jim spodleti ublažiti družbeno pristranskost kot npr. neenakopraven dostop do izobrazbe in ostale družbene koristi, ki vplivajo na sredstva državljanov, da lahko participirajo (Passy in Guigni 2001, 120–123).

Vzorci in izzivi politične participacije so drugačni v ustaljenih demokratičnih ureditvah, kot v demokracijah v razvoju ter v nedemokratičnih državah. Po letih ritualnih dejanj ali prohibicij je glavni izziv novih demokracij, kako učinkovito vključiti državljane v participacijo. V nekaterih primerih pride do zrcalne slike starih demokracij, kjer državljani prehajajo od konvencionalnih k nekonvencionalnim politikam, medtem ko v novih demokracijah državljani pogosto pohodijo avtokratske režime z revolucionarnimi ukrepi in se nato morajo učiti rutin konvencionalne participacije (J. Dalton in Klingemann 2011, 331–334).

Individualna participacija v družbenih gibanjih se je večino časa osredotočala na dejavnike in mehanizme, ki vodijo ljudi, da se začnejo vključevati. Le redko so poskušali razložiti zakaj nekateri ljudje vključujejo v politično dogajanje aktivneje kot drugi. Posameznikove zaznave so npr. eden izmed močnih pokazateljev participacije v družbenih gibanjih, menita Passy in Guigni (2001). Z drugimi besedami, če so druge stvari enakovredne, imajo zaznave neposredno pozitiven učinek na raven participacije. Čeprav jih redko upoštevamo skupaj, so predhodna dela poudarjala štiri kognitivne parametre, ki se nanašajo na to, kako individualne zaznave vplivajo na namene družbenih akterjev, da sodelujejo v kolektivnem dejanju.

Prvi je zaznana učinkovitost dejanja, ki vpliva na posameznikove odločitve. Ne zgolj participacija v družbenih gibanjih, ampak tudi njena intenzivnost je odvisna od ocene učinkovitosti dejanja. Preden se bodoči sodelujoči odločijo vključiti, najprej ocenijo potencialni učinek svojega lastnega prispevka in tega od skupine, v katero se bodo vključili (Passy in Guigni 2001, 125). Upoštevati je treba tako individualno kot kolektivno učinkovitost, saj morata ta dva vidika biti ločena, da bi lahko bolje specificirali dimenzije tega pomembnega pokazatelja participacije.

Drugi parameter pravi, da je posameznikova participacija odvisna od ocene tveganja kolektivnega dejanja še posebej tistega, ki je povezan z represijo. Zaznava tveganj določenega gibanja ima negativni učinek na individualno participacijo, kar zvišuje stroške vključevanja, ki pa so ovira le-te. Ovire pa ne vplivajo zgolj na participacijo temveč tudi na njeno intenziteto (Passy in Guigni 2001, 125–126).

Tretji parameter razlaga, da na odločitev o participaciji vpliva tudi presoja družbenih akterjev o vedenju avtoritet. Nižja kot je odobrena legitimnost državljanov do avtoritet v povezavi z določenim problemom, večje so možnosti, da pride do mobilizacije. Nizke ravni legitimnosti lahko izhajajo iz nesposobnosti ali nepripravljenosti avtoritet ukrepanja ali delovanja nasploh. Istočasno je večja verjetnost, da deligitimizacija imetnikov moči povzroči legitimno pravico

članom, da ukrepajo. Če to idejo prenesemo na diferencialno participacijo, lahko pravimo, da deligitimizacija avtoritet skupaj z legitimizacijo nasprotujočih vpliva na intenziteto participacije.

Četrty parameter pravi, da je participacija v družbenih gibanjih odvisna od osebne razpoložljivosti, kar pomeni količina časa, ki ga posameznik ima za predanost kolektivnim dejanjem. Lahko bi trdili, da je bolj pomembna zaznava posameznikove razpoložljivosti kot dejanska časovna razpoložljivost. Vključevanje je pogojeno s številnimi biografskimi omejitvami, kot npr. družinske zadolžitve in osebne aktivnosti, zato moramo ločiti med objektivno (aktualno) in subjektivno (zaznano) stranjo.

Ko govorimo o mikromobilizaciji, moramo omeniti tudi pomembno vlogo selektivnih spodbud za participacijo v družbenih gibanjih. Klasična teorija racionalne odločitve poudarja vlogo materialnih spodbud za vključevanje v kolektivna dejanja (Olson in Opp v Passy in Guigni 2001, 127). Drugi, ki so ta vidik kritizirali, pa so idejo spodbud razširili z družbenimi in moralnimi spodbudami (Fireman in Gamson v Passy in Guigni 2001, 127).

Ni dovolj, da rečemo, da so omrežja dobri napovedovalci vključevanja, čeprav so eden izmed pomembnih rezultatov. McAdam in Paulsen (v Passy in Guigni 2001, 127) pravita, da je potrebno specificirati in testirati dimenzije družbenih vezi, za katere se zdi, da so pomembne pri vlogi pospeševalcev aktivizma. In sicer, da bi dosegli boljše razumevanje dinamike mikromobilizacije, je treba definirati naravo, vsebino in funkcijo omrežij. Najnovejša najdena specifikacija je distinkcija med formalnimi in neformalnimi vezmi. Prve se nanašajo na članstvo v organizacijah, druge pa so definirane kot medosebne vezi, kot npr. starševstvo, prijateljstvo in poznanstvo, razlagata McAdam in Paulsen (2001). Formalne in neformalne vezi vplivajo na intenziteto participacije na različne načine in imajo raznolik učinek na diferencialno participacijo. Definiramo lahko dodatno obliko družbenih omrežij, ki jih lahko apliciramo tako na njihovo formalno kot neformalno stran. Veliko pozornosti je bilo namenjene rekrutiranju bodočih aktivistov in sodelujočih oz. strukturnemu povezovanju posameznikov s priložnostjo za participacijo. Na eni strani imamo funkcijo strukturnega povezovanja omrežij, ki pa jih moramo ločiti s funkcijo socializacije. Slednja se nanaša na posameznikovo umeščenost v socialna omrežja. Tovrstna uvrščenost posameznika postavlja v interaktivne strukture, ki jim dovoljuje definiranje in redefiniranje svojih meja socialnega sveta. Kot rezultat si pridobijo politično zavest. Medtem ko je rekrutiranje novih članov lahko videno kot njihova strukturna vloga, lahko na socializacijo pogledamo kot na kulturno vlogo

omrežij. Socialna omrežja kot gonilo socializacije¹⁴ se strinjajo s formacijo mobilizacije in zagotavljajo oz. krepijo politično zavest. Na drugi strani funkcija strukturnega povezovanja ustvarja kontakt med bodočim sodelujočim in gibanjem samim (Passy in Guigni 2001, 127).

Pomembno je v obzir vzeti tudi močne in/ali šibke vezi za rekrutiranje posameznikov v omrežja. Lahko rečemo, da je posameznikova participacija v družbenih gibanjih močnejša takrat, ko se je posameznik priključil v neko socialno omrežje zaradi obstoječih močnejših vezi z drugimi posamezniki, ki delijo podobno mišljenje. Preden se posameznik priključi nekemu omrežju, je navadno v nekem negotovem položaju, in sicer zaradi slabe informiranosti ali pa zaradi nepoznavanja organizacije. Tisti, ki rekrutirajo nove člane, imajo privilegirano pozicijo, saj organizacijo že poznajo in tako zmanjšujejo negotovost. To pomeni, da je zaupanje v tiste, ki rekrutirajo, sprva najbolj pomembno, saj se s tem povečuje tudi zaupanje v organizacijo. Raziskave kažejo, da so posamezniki, ki so se vključili v omrežje zaradi zaupanja v drugega posameznika, tudi bolj aktivni, in ko se razvije še zaupanje v organizacijo samo, so tudi pripravljeni več finančno vložiti v participacijo. Pomembna pa je tudi pozicija tistega, ki rekrutira v nekem omrežju/organizaciji, saj je v primeru večje participacije le-tega tudi rekrutirani bolj angažiran. Koristno je specificirati tudi naravo vezi, ko razmišljamo o funkciji socializacije v omrežja.

Omrežja, ki imajo podobne kulturne okvirje kot posamezna gibanja, olajšajo socializacijo posameznikom, ki so vključeni v ta omrežja. Višja kot je kulturna in ideološka afiniteta do omrežja, globlja je socializacija aktivnih posameznikov do zadev, ki jih omrežje izpostavi (Passy in Guigni 2001, 127–129). Poleg strukturnega povezovanja bodočih sodelujočih s priložnostjo za participacijo in njihovo socializacijo z zadevami, ki se pojavljajo v določenem trenutku, ima na definicijo individualnih zaznav vpliv tudi vključenost družbenih akterjev v omrežja. Družbene povezave ustvarjajo in proizvajajo strukturo pomenov, ki prispevajo k definiciji individualnih zaznav o politični participaciji.

Prej omenjeni kognitivni parametri se nenehno definirajo s strani posameznikov, celoten proces pa je močno oblikovan s pomočjo družbenih povezav, npr. vključenost v formalna omrežja vpliva tako na zaznavo individualne kot tudi kolektivne učinkovitosti. Podobno strukturna povezava skozi neformalna omrežja vpliva na zaznavo tveganj v participaciji (della Porta v Passy in Guigni 2001, 130). Čeprav imajo zaradi strukturne povezanosti in socializacijskih funkcij omrežja neposreden učinek na diferencialno participacijo, na

---

¹⁴ Ko govorimo o socializaciji, mislimo na socializacijo kot proces vključevanja v omrežja.

intenziteto vključenosti v družbena gibanja vplivajo posredno. Omrežja spreminjajo zaznavo učinkovitosti vključenosti in kolektivnih dejanj, tveganj participacije, legitimizacije avtoritet in državljanov ter posameznikove dostopnosti. To posledično povečuje možnosti za participacijo z visoko intenzivnostjo (Passy in Guigni 2001, 130). Ta funkcija omrežij je močno orodje za povezovanje strukturne lokacije družbenih akterjev, njihovih individualnih zaznav in dejanj, za ustvarjanje mostov med mikro in makro ravno, za zagotavljanje tranzicije procesov od malega do velikega obsega in za povezovanje strukture in omrežja kot takega (Emirbayer in Goodwin v Passy in Guigni 2001, 130).

V nadaljevanju naloge bomo pogledali formacijo skupin sindikatov in delodajalcev na nadnacionalni ravni. V obzir bomo vzeli tudi civilno družbo, ki je skozi čas in modele oblikovala kolektivno identiteto in tako opozarjala na pomemben vidik tistih, ki niso institucionalizirani.

5 PREPLET NEOKORPORATIVNIH ARANŽMAJEV S CIVILNO DRUŽBO

Za oblikovanje socialnega dialoga so po uredbah Evropske Komisije pomembni »diskusija, posvetovanja, pogajanja in skupne akcije«, ki vključujejo prisotne organizacije in sicer državo, sindikate in delodajalce, dodatno pa tudi civilno družbo (Evropska komisija 2015).

5.1 DRŽAVA

Država na oblikovanje kolektivnih akterjev ne vpliva zgolj preko definicije teritorialnih meja. Vloga države v gospodarstvu se je v času dvajsetega stoletja povišala, svoj vrh pa dosegla v sedemdesetih letih ter je na prehodu v novo tisočletje prešla v neenakomerno upadanje socialnih odhodkov. Država se je tako preko javnih podjetij oziroma ko so v državi blaginje nastajale družbene neenakosti, premaknila od pozicije stabilnega trga do upravljanja ekonomskih aktivnosti. Osnovni socialni razkoli ne temeljijo več le na sredstvih produkcije, ampak se povezujejo z javnimi naročili kot sredstvi preživetja tudi v zasebnem sektorju z javnim posredovanjem. Kriteriji za alokacijo javnih virov, pogosto tistih, povezanih z zadovoljevanjem osnovnih potreb, kot npr. nastanitev ali transport, so predstavljali znatno področje za kolektivno dejanje, še posebej za družbene skupine iz urbanega konteksta (della Porta in Diani 2006, 45–46). Proces politične narave vplivajo na obstoj posameznih družbenih skupin. Na področje nezaposlenosti so močno vplivale državne institucije, še

posebej po drugi svetovni vojni je ta fenomen postal še bolj znaten z razvojem države blaginje kot tudi neokorporativni vzorci predstavnikov interesov. V zadnjih desetletjih so družbena gibanja kritizirala model vključujoče se države kot tudi države mediatorke med silami produkcije. Proti nadaljnjemu širjenju konflikta se je nato združilo več faktorjev. Prvič, z vidnim večanjem aktivne vloge države v distribuciji virov so se priložnosti za mobilizacijo zaščite vedno bolj heterogenih družbenih skupin in interesov povečale. Drugič, medtem ko je ekspanzija družbenih pravic prinesla boljše priložnosti za tiste iz nižjih družbenih razredov, je hkrati povzročila znatno fiskalno redistribucijo, kar pa ni bilo ugodno za srednji razred ali za pokrivanje naraščajočih stroškov države blaginje, še posebej v kontekstu staranja prebivalstva. Posledica je bila univerzalna kriza države blaginje. Eksplicitna politična narava kriterijev za alokacijo družbenih virov je stimulirala mobilizacijo med srednjim razredom, ne zgolj v obliki proti-davčnega gibanja ampak tudi iz perspektive, ki je kritična do države blaginje (Fabbrini in drugi v della Porta in Diani 2006, 46).

V zadnjih letih je prišlo do mobilizacije številnih gibanj za obvarovanje države blaginje. Tej mobilizaciji so se pridružili številni sindikati in obsodili neoliberalno globalizacijo podrejanja državljanskih pravic svobodnemu trgu, pa tudi povečanja neenakosti med severom in jugom in takistih neenakosti znotraj posamezne države. Če povzamemo, je rast vloge države povečala število družbenih akterjev, katerih obstoj in priložnosti so vsaj delno povezane s političnimi mehanizmi sprejemanja odločitev. Istočasno so procesi globalizacije, ki smo jih opisovali, spodkopali sposobnost konsolidiranih političnih akterjev, da bi učinkovito posredovali med raznolikimi interesi (della Porta in Diani 2006, 45–47).

5.2 SINDIKATI

Sindikalna gibanja so bila skozi svoj razvoj vedno pomembna sila za preprečevanje neenakosti. Pravično plačilo za opravljeno delo je osrednja resonanca njihovih sporočil. Sindikati so tukaj zato, da ščitijo delavstvo in državo opozarjajo na nepravilnosti (Visser in Checchi v Salverda in drugi 2009, 230). Razvili so se kot politično ekonomske organizacije, katerih člani so motivirani za vprašanja enakosti in pravičnosti (Drakopoulus in Katselidis 2014, 1145).

Sindikalna gibanja oz. sindikati predstavljajo najbolj močno silo civilne družbe v sodobni svetovni politiki in svetovni politični ekonomiji. Borijo se namreč proti močnim blokom

multinacionalnih podjetij, mednarodnim finančnim institucijam in industrializiranim državam, ki želijo utrditi svojo prevlado nad svetovnim političnim in gospodarskim sistemom na račun šibkejših. Zaradi potenciala, da bodo izzvali moč kapitala in vlad, postopoma igrajo vedno večjo vlogo, saj zastopajo svoje člane, ko je to potrebno.

Po padcu Berlinskega zidu so se ideološke delitve o sindikatih nekoliko zmanjšale in prišlo je do ideje in potrebe po sestavi enotnega globalnega sindikalnega gibanja. To je vodilo k vzpostavitvi Mednarodne konfederacije svobodnih sindikatov – ICFTU, ki je prevzela vlogo najmočnejšega predstavnika organiziranega delavstva. Kljub temu pa se mednarodna delavska gibanja še vedno srečujejo s svojo zapuščino iz obdobja hladne vojne, ko se je pravice delavcev ščitilo v konferenčnih sobah, namesto da bi se uporabila moč ljudi na terenu. Še danes je največji izziv mednarodnemu sindikalnemu gibanju sprememba narave dela in značaja, da bi ta postala organizacija boja, ki lahko vodi delavski razred okoli minimalne platforme zahtev, kjer bi se spremenila marginalizacija delavcev in revnih (ICFTU 2015).

Da bi preživel, morajo sindikati najti ravnotežje med njihovo socialnopolitično vlogo in dnevnimi potrebami njihovih članov. Da bi spoštovali svojo vlogo, bi moralo sindikalno gibanje spoštovati načela organizacijske neodvisnosti demokracije, nadzor nad delavci in transformativno politično perspektivo, ki jih predstavljamo v nadaljevanju (F. Fisher in Ponniah 2015, 62–81).

Svoboda in neodvisnost

Delavci sami ustanavljajo sindikate, da bi branili in pospešili svoje interese na delovnem mestu in na širši socialnopolitični ravni. Zaradi njihove moči politika in kapital vedno iščeta načine, kako vplivati na sindikate, sodelovati z njimi in jih nevtralizirati ter jih v najslabšem primeru tudi prevzeti. Sindikati so svobodni zgolj, če jim je zagotovljeno nevmešavanje politike, političnih strank in delodajalcev. Progresivno sindikalno gibanje ne bi smelo biti zadovoljeno zgolj s konsistentno navidezno podobo, ampak mora znotraj sebe dejansko vzpostaviti močan sistem avtonomije, v katerem bodo člani nato prepoznali resničnega predstavnika in zagovornika njihovih pravic in aspiracij.

Demokracija in nadzor delavcev

Sindikati niso ustanovljeni za delavce, ampak so ustanovljeni s strani delavcev samih, da bi zagovarjali njihove pravice. Sindikat, ki ne maksimira sodelovanja delavcev, bo najverjetneje soočen s propadom. Resen problem se pojavi, ko sindikati le navidezno zastopajo člane pri

njihovih vprašanjih ali stiskah in ne iščejo rešitev. V tem primeru so ti le sami sebi namen, kar je bi lahko ocenili kot nedemokratično. Člani morajo sodelovati in hkrati imeti nadzor nad pogajalskimi aktivnostmi v sindikatu. Danes je v nekaterih sindikatih trend, da birokracija upravlja z demokracijo delavstva pod pretvezo, da je to najbolj praktično in učinkovito, kar ustvarja tveganje birokratizacije sindikalnih gibanj. Princip nadzora delavcev mora postati resničen, kar pomeni, da se morajo člani zavedati svoje vloge in »uprava« sindikata spoštovati njihovo voljo in dobro poznati svoje delovne naloge.

Svoboda in solidarnost

V osnovi bi moralo sindikalno gibanje biti na strani šibkih in marginaliziranih znotraj svoje države in povsod po svetu. Sindikati so avtomatski zaveznik tistih, ki se soočajo z diskriminacijo na podlagi njihove rase, prepričanj in veroizpovedi, spola, od koder prihajajo ali kateregakoli drugega razloga. Sindikalisti so inherentno internacionalisti, ki se borijo proti krivicam, kjerkoli te obstajajo. Posledično je solidarnost vodilno načelo, ki nikoli ne sme biti ogroženo, pri čemer je treba vedeti, da solidarnost niso govori in resolucije, ampak so dejanja, ki smo jih pripravljene narediti, sredstva, ki smo jih pripravljene uporabiti in žrtvovanja, ki jih delamo, da bi podprli delavce vedno in povsod.

Ohranitev pristranskosti revnih in delavskega razreda v socialno ekonomskih politikah

Sindikati morajo vedno podpirati politike in ukrepe, ki bi pripomogli socialno izključenim ter šibkim k enakovrednejšemu participatornemu pristopu odločanja in vključevanja v širšo politično, družbeno in ekonomsko okolje. Sindikati morajo zastopati delavske zahteve pri progresivnih gospodarskih strategijah, ki bi lahko zmanjšale vrzel med bogatimi in revnimi, postaviti morajo osnovne temelje pravic za vse delavce in zagotoviti spolno enakost in socialno varstvo. V osnovi bi moralo glavno vodilo sindikatov biti dvigovanje standardov za revne oz. tiste v slabših položajih in zatreti neenakosti. Sindikati so po naravi proti neoliberalni dogmi, ki predstavlja napad na dobičke, ki jih je pridelal delavski razred skozi desetletja.

Socialna pravičnost v 21. stoletju

Mednarodna sindikalna gibanja se morajo transformirati v obrambni mehanizem, ki bi bil pravi predstavnik najbolj marginaliziranih v globalizaciji. S kombinacijo lobiranja in aktivnih kampanj je možno doseči enakost in zmanjšati vrzel med severnimi razvitimi in južnimi nerazvitimi državami. Potrebne so močne vezi med vladami na severu in jugu, pri čemer se ne

sme zanemarjati tudi dejstva, da velike neenakosti obstajajo tudi v državah v razvoju in v že razvitih državah. V povezavi s tem obstaja potreba po nadgradnji organizacijskih strategij za soočenja z manevri multinacionalk. V centru strategij multinacionalnih podjetij so sistematična nadomestila formalnih, varnih in dobro plačanih delovnih mest z začasnimi, negotovimi oblikami zaposlitev, ki ne nudijo varnosti zaposlitve ali socialne varnosti.

Sodelovanje z drugimi progresivnimi silami

Sindikati morajo sprejeti dejstva, da kljub vsej svoji moči, sami ne morejo pripomoči k potrebnim spremembam za borbo proti neoliberalni agendi, ki se je razširila z globalizacijo. Potrebno je oblikovati vezi in partnerstva s progresivnimi političnimi strankami in nevladnimi organizacijami, ki se lahko poenotijo z vizijo in osnovnimi temelji sindikata.

Grajenje sindikalnega gibanja

Delavski razred je vedno soočen z združenimi močmi multinacionalk, močnih držav in mednarodnih finančnih institucij. Desetletja hladne vojne so sindikate močno razdrobila, a nič ni pomembnejše kot združenje delavstva. Biti mora večje kot ime organizacije, kot logotip, kot pozicije na vrhu.

Sindikalna gibanja morajo razviti celovito alternativo globalizaciji in neoliberalizmu in strukturno posodobiti svoje programe glede na trende, ki jih izkazuje Mednarodnemu denarnemu skladu in Svetovni banki, da bi lahko postali močen sogovorec pri oblikovanju socialnega dialoga. Za to je potrebno vzpostaviti mednarodno solidarnost za reševanje neenakosti med državami in regijami. V posameznih državah je treba nasloviti revščino in nerazvitost skozi socialno zaščito kombinirano z ekonomskimi razvojnimi strategijami, s ciljem ustvarjanja novih varnih delovnih mest in dostopom do dodatnih izobraževanj. Potrebna je odprava nepravične trgovine in sprejetje premišljenih ukrepov za zagotovitev uravnoveženega razvoja, kjer bi sodelovala tudi civilna družba, vsaj z legitimnimi predstavniki v mednarodnih organizacijah in institucijah, kjer se določajo pravila mednarodne trgovine (F. Fisher in Ponniah 2015, 62–81).

5.3 DELODAJALCI

Evropski trg je eden izmed najbolj socialno osveščenih trgov na svetu, a to dejstvo bo v prihodnje vzdržalo le, če bomo ustvarjali nova delovna mesta in imeli večjo gospodarsko rast. Za doseg dolgoročne prosperitete so potrebne reforme, ki bodo ustvarile krog med konkurenčnostjo, gospodarsko rastjo in ustvarjanjem delovnih mest. V zadnjih letih je v EU najmanj 6 milijonov ljudi ostalo brez dela, medtem ko je številka v ZDA in na Japonskem dosegla številko 1 milijon. Predsednik Evropske komisije Jean Claude Juncker je v enem izmed njegovih nagovorov poudaril, da so podjetja tista, ki ustvarjajo delovna mesta, in ne politika ali evropske institucije (BusinessEurope 2014).

Organizacije delodajalcev so entitete, ki skrbijo za kolektivne interese gospodarstva, ne glede na velikost posameznega podjetja. Od države do države se organizacije delodajalcev razlikujejo po velikosti, številu članov, po sektorjih, strukturah, a skupen interes – dobro gospodarsko okolje, združuje prav vse. Organizacije delodajalcev svetujejo politiki, kako prilagoditi zakonodajo, ki bi omogočala kvalitetno delovanje, spodbujala zaposlovanje, zagotavljala pravičen osebni dohodek in hkrati omogočala podjetjem razvoj in napredek. Da bi bile organizacije močne, potrebujejo dober program in strukturirano sodelovanje najprej s svojimi člani, nato pa tudi z vsemi socialnimi partnerji, ki sodelujejo pri pripravi socialnih in gospodarskih politik.

Po ILO so ključne funkcije vseh organizacij delodajalcev naslednje:

- artikulacija pomislekov in priporočil članov, da bi organizacija lahko nastopila s skupnim glasom in tako pritegnila pozornost političnih odločevalcev,
- redno srečevanje s političnimi odločevalci z namenom diskusije o ključnih zadevah in vzpostavitev komunikacijskih kanalov in tesnih delovnih odnosov,
- zagotovitev močnih relevantnih informacij, ki organizacijam dajejo tolikšno moč, da politični odločevalci vsakokrat za mnenje in/ali nasvete poprosijo organizacije delodajalcev,
- vključitev v proaktivno in aktivno zagovarjanje interesov gospodarstva,
- sledenje trenutnim in neizbežnim predlogom politike za možnost pravočasne priprave za popravke ali druge odzive,
- preprečevanje konstantnih sprememb na področju gospodarske in finančne zakonodaje, da investitorje in podjetnike ne bi odvrčalo od sklepanja poslov,

- nadzor nad implementacijo politik za zagotovitev pravičnega, konstantnega in hitrega delovanja po načelu vladavine prava.

Zdrava podjetja bodo vedno stremela k dvigu konkurenčnosti, dobremu pozicioniranju na trgu in k relevantnosti poslovanja za doseganje zadovoljstva partnerjev in strank. Kot vsako podjetje, morajo tudi delodajalske organizacije stremeti k istim ciljem in biti v koraku s časom. Za organizacije je pomembno, da so reprezentativne, da bi bile slišane kot skupen glas svojega članstva. Široko in vključeno članstvo organizaciji ne daje sami po sebi dodane vrednosti, ampak močan glas, vpliv in legitimnost, pa tudi širok spekter realnih izkušenj (ILO 2010, 1–2). Organizacije delodajalcev tako igrajo ključno vlogo, ko gre za kolektivna pogajanja, politična lobiranja in vključitev v številna zakonodajna telesa. A v zadnjih letih se tudi organizacije delodajalcev, predvsem tiste zunaj zahodne Evrope, soočajo s precejšnjim upadom članstva in z izzivi, ki jih postavljajo mlajše generacije. Za centralno in vzhodno Evropo, so organizacije iz zahodne Evrope pogosto primeri dobrih praks, kljub temu da je videti, da so organizacije delodajalcev največkrat zelo homogene, ko gre za kolektivna pogajanja (Croucher in drugi 2006, 469).

Na ravni EU so združenja oz. organizacije delodajalcev zelo pomembni akterji, še posebej ko gre za vključevanje v procese posvetovanj o socialnih politikah in iniciativah industrijskih odnosov. Posebno vlogo igra tudi IOE – Mednarodna organizacija delodajalcev, ki je največja organizacija na svetu, ki združuje podjetja privatnega sektorja. V okviru zadnje konference junija letos (2015) so pripravili poročilo, v katerem so se zavzeli za pripravo strategije za rast gospodarstva, ki bo vključevala ustvarjanje novih delovnih mest. Prav tako so mnenja, da je nujno treba pripraviti strategijo za stimulatívno investicijsko okolje, kar pomeni, da lahko v EU v kratkem pričakujemo zmanjšanje birokracije na področju gospodarstva. Enotno si prizadevajo za zmanjševanje brezposelnosti s čim nižjimi proračunskimi omejitvami, pri čemer naj bodo delavci pravično in dostojno plačani za svoje delo (IOE 2015).

Evropska komisija (EK) je v svojem poročilu iz leta 2002 o industrijskih odnosih v Evropi poudarila, da je vloga socialnih partnerjev ključna značilnost evropskega socialnega modela, ki vključuje številne vrednote – odgovornost, solidarnost in participacijo (Behrens in Traxler, 2004, 2–3). Marianne Thyssen, Komisarka za zaposlovanje, socialne zadeve, strokovno usposobljenost in mobilnost delovne sile je mnenja, da imamo v Evropi mnoge izkušnje s socialnim dialogom, a vendar nas je v zadnjih letih prizadela močna gospodarska kriza. Le-ta je pustila posledice tudi na socialnih partnerjih tako na nadnacionalni kakor tudi na

nacionalnih ravneh. Zadnja leta smo bili tako priča ne-vzpostavljanju socialnih sporazumov, ponekod celo slabemu socialnemu dialogu. V nekaterih državah članicah¹⁵ je prišlo celo do enostranskih odločitev, ki pa niso prinesla pozitivnih rezultatov (Evropska komisija 2015).

5.4 CIVILNA DRUŽBA

Družbena gibanja so prepoznaven družbeni proces, ki je sestavljen iz mehanizmov, preko katerih so akterji vključeni v kolektivno dejanje: vključeni so v konfliktno odnose z jasno identificiranimi nasprotniki, povezani z močnimi neformalnimi omrežji, delijo si prepoznavno kolektivno identiteto (della Porta in Diani 2006, 20). Družbena gibanja pogosto primerjamo s političnimi strankami in interesnimi skupinami na predpostavki, da vsi posebej imajo različne stile politične organizacije. Razlika med družbenimi gibanji in tovrstnimi organizacijami primarno ne temelji na razlikah v organizacijskih karakteristikah ali vzorcih vedenja, ampak na dejstvu, da družbena gibanja niso organizacije. Odvisno od spreminjajočih se okoliščin, so družbena gibanja omrežja, ki lahko vključujejo formalne organizacije ali ne. Posledično posamezna organizacija ne glede na njene dominantne lastnosti ni družbeno gibanje, možno pa je, da je vključena v proces družbenega gibanja, vendar ju ne moremo enačiti, saj odsevata različna organizacijska načela (della Porta in Diani 2006, 25). Vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja je debata o družbenih gibanjih poudarjala njihovo neinstitucionalizirano naravo (Alberoni v della Porta in Diani 2006, 28). Tudi danes je ideja, da se družbena gibanja razlikujejo od drugih političnih akterjev zaradi njihove posvojitve nenavadnih vzorcev političnega obnašanja, zelo popularna. Več raziskovalcev meni, da je ključna razlika med gibanji in drugimi družbenimi in političnimi akterji v kontrastu med konvencionalnimi stili politične participacije, npr. volitve in javnimi protesti (Rucht v della Porta in Diani 2006, 28).

Učinki socialno ekonomskih značilnosti družbenih in političnih konfliktov so pogosto posledica političnih razkolov. Politični razkoli so tradicionalno povezani z modelom kolektivnega dejanja, kjer se akterji borijo drug proti drugemu, da bi zaščitili materialne ali politične interese in kjer definirajo sami sebe v odnosu do teh interesov. Strukturne interpretacije družbenih gibanj v industrijski družbi so navadno povezane z dvema procesoma. Prvi se nanaša na pojav trga, drugi pa na nastanek nacionalne države in modernega državljanstva (Rokkan in drugi v della Porta in Diani 2006, 36). Pojav ekonomije

---

¹⁵ Irska, Italija, Portugalska, Španija (Evropska komisija 2015).

trga je rezultiral v konfliktu med kapitalom in delom, prav tako pa je povzročil dodaten razkol med urbanim in agrarnim družbenim sektorjem. Konstrukcija nacionalne države je rezultat teritorialnih konfliktov med centralnimi območji novih držav in periferijo, kot tudi konfliktov med nastajajočimi državami in tistimi, ki so zanikali njeno legitimnost, namesto tega pa podpirali začasno moč cerkvenih struktur (konflikt med državo in cerkvijo).

Struktura vpliva na kolektivno dejanje ne zgolj z ustvarjanjem oblik odvisnosti med družbenimi skupinami ampak tudi s konsolidiranimi oblikami organizacije družbenega življenja. Kolektivno dejanje na strani posameznih družbenih skupin je tako omogočeno, kadar so te skupine enostavno prepoznane in diferencirane v odnosu do drugih družbenih skupin. Okrepljene pa so tudi z družbenimi omrežji svojih članov z visoko ravno interne kohezije in s specifično identiteto. Kolektivno dejanje je tako odvisno od sočasne prisotnosti specifičnih značilnosti in omrežij, ki med seboj povezujejo subjekte, ki posedujejo tovrstne značilnosti. Premik h kapitalizmu ni ustvaril zgolj agregatov posameznikov, ki jih je povezovalo dejstvo, da posedujejo sredstva produkcije (kapitalisti) ali lastno delovno silo (proletariat), ampak je ustvaril tudi sisteme družbenih odnosov, ki so omogočili razvoj interne solidarnosti znotraj teh agregatov in njihovo transformacijo v kolektivne akterje. Integracija kapitalističnega razreda je bila omogočena zaradi njihove omejene velikosti, prekrivanja družinskih vezi in odnosov ekonomske narave ter dostopa do komuniciranja in njegovega nadzora (della Porta in Diani 2006, 36–37).

5.4.1 Organizacije civilne družbe – nevladne organizacije in njen vpliv na socialni dialog v Sloveniji

Zgodovinsko gledano so organizacije civilne družbe na Slovenskem nastajale že od trinajstega stoletja naprej, še posebej močno pa so se institucionalno razvile v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. A stanje je še vedno daleč od idealnega, pravi Mevlja (2009, 194), »saj je zanj značilna velika stopnja nadzora nad organizacijami, srednja stopnja financiranja ter nizka stopnja komuniciranja in kontaktov med državo in nevladnim sektorjem.« V ta namen je Republika Slovenija pripravila »Strategijo systemskega razvoja nevladnih organizacij 2003–2008«, ki po mnenju Mevljeta »predstavlja prvo pobudo za začetek dolgoročnega sodelovanja z nevladnimi organizacijami in priznava samemu sektorju pomembno vlogo v družbi«, a ugotavlja, da civilno družbene organizacije k sami pripravi strategije niso bile povabljeni. S tem je država tovrstnim organizacijam dala signal, da niso enakovreden partner v dialogu za pripravo strategije razvoja Slovenije. V vsakem primeru pa bi bilo zelo pomembno, če bi se

organizacije začele med seboj povezovati in sodelovati, saj bi tako lahko nastopale na trgu kot združen glas civilne družbe in ne bi prihajalo do podobnih očitkov, kakor v primerih razdrobljenih sindikatov ali organizacij delodajalcev (Mevlja v Nared in Perko 2009, 195–197).

Raziskava, opravljena leta 2010, je takrat kazala, da imamo v Sloveniji precej nizko stopnjo kooperacije med civilno družbo in državo, čemur Rakar in Černak-Meglič (2010) pravita nizka stopnja civilnega dialoga. A v zadnjih letih, še posebej od leta 2010 naprej, opažamo v slovenskem političnem prostoru izjemen razvoj civilne družbe, pri čemer mislimo predvsem na stopnjo participacije, predvsem mladih v političnih procesih. Eden največjih političnih dogodkov, ki je zaznamoval leto 2011 s strani civilne družbe, je bil zagotovo referendum o Zakonu o malem delu, ki je na volišča pripeljal več kot 30 % volilnih upravičencev, med njimi največji delež mlajših državljanov.¹⁶ Kasneje smo bili priča razmahu številnim novonastalim društvom, zavodom, gibanjem, ki si prizadevajo za pravice marginaliziranih. Škof (2011) pravi, da je participacija, ki se ne izkazuje le na volitvah, nujna za ohranjanje in krepitev demokracije in demokratične kulture v državi. Pravi, da v Sloveniji veliko govorimo o »nezaupanju v politiko /.../, ki je nevarno oz. preprečuje komunikacijo, ki bi lahko vzpostavila celovit krvni obtok neke države /.../«. Prav zaradi tega je mnenja, da se v državi rojevajo radikalne skupine/organizacije, ki želijo (agresivno) opozoriti na pomen upoštevanja mnenj civilne družbe, ki se v skupine povezujejo ravno zaradi nezaupanja v politiko. Državljeni sami vedo, kaj je za njih najbolje in kaj potrebujejo.

Leta 2013 je Ministrstvo za notranje zadeve z javnim naročilom naročilo pripravo priporočil, vezanih na sodelovanje z nevladnimi organizacijami¹⁷ za obdobje 2014 – 2020. Pripravljalci priporočil so ugotovili, da v obdobju gospodarske krize organizacije civilne družbe niso v najboljšem položaju. Za bolj poglobljeno sodelovanje med sektorji je potreben civilni dialog. Avtorji so mnenja, da imajo v kriznem času, ko smo priča zmanjševanju javnega sektorja, vedno večji brezposelnosti in revščini, nevladne organizacije priložnost stopiti iz sence socialnih partnerjev (sindikatov, delodajalcev in države) in si tako okrepiti vlogo močnega sogovornika pri zagotavljanju boljših socialnih pogojev za življenje vseh. A za to je potrebna profesionalizacija na vseh ravneh (von Leoprechting in drugi 2014).

---

¹⁶ Ob tem naj dodamo dejstvo, da v tistem obdobju v državi nismo imeli podpisanega socialnega sporazuma.

¹⁷ Izvedba procesa opredelitve ključnih ukrepov in instrumentov za krepitev zmogljivosti nevladnih organizacij v programskem obdobju 2014–2020.

6 TRIPARTITNI NEOKORPORATIVIZEM V SLOVENIJI

Stanojević (1994) meni, da je v manjših državah možnost konsenza večja, saj je komunikacija (lahko) bolj zgoščena in povezanost bolj interaktivna kakor pri večjih državah. »Zaradi tega majhne države pogosto prakticirajo konsocialno demokracijo in demokratični korporativizem /.../ in bi bil neokorporativizem lahko tip družbene regulacije, ki bi ugodno vplival na stabilnost političnega sistema in avtocentrično-neperiferni tip razvoja Slovenije.«

Osrednja ideja neokorporativizma so natančne definicije države (politike), ekonomije (gospodarstva) in civilne družbe (delavci povezani v sindikate in ostala civilna družba). V primeru, da so vse te »skupine« institucionalizirane in del civilne družbe, lahko rečemo, da smo priča neokorporativizmu. Gre torej za »avtonomne organizacije, saj navkljub vključevanju v procese vladnega odločanja ostajajo primarno organizacije ekonomskih interesov velikih civilno-družbenih skupin« (Stanojević 1994, 78).

Menimo, da trg delovne sile v Sloveniji nujno potrebuje spremembe. Spremembe, ki ne bodo le zapisane ampak spremembe, ki bodo omogočile napredek v razvoju posameznika, posledično pa tudi države. Da bi to dosegli, mora država v osnovi poskrbeti za več produktivnosti med mlajšimi generacijami, da se bodo lahko odcepili od družinske podpore in postali samostojni. Ustvariti je treba spodbudno gospodarsko okolje, da se bodo ustvarjala nova delovna mesta in ohranjala stara. Starejšim generacijam je treba omogočiti programe vseživljenjskega učenja, s čemer bodo le-te ostajale konkurenčen in še vedno zaposljiv kader. Če bo država omogočila večjo dostopnost npr. do vrtcev mlajšim generacijam, bo s tem pomagala razbremeniti »institucijo družine«, kakor razlagata Jaklič in Hribernik (v Nared in Perko 2009, 32).

Sodobna država 20. in 21. stoletja naj državljanom ne bi zagotavljala zgolj preživetja in fizične varnosti, ampak še celovito socialno varnost in blaginjo. Pri zagotavljanju vseh navedenih dobrobiti ima sodobna država vse več težav, predvsem z vidika zagotavljanja enakopravnosti državljanov glede dostopnosti do navedenih dobrobiti. /.../ Nekateri se v tem procesu vztrajno trudijo slikati državo kot povsem neučinkovito in zato nebodigatreba institucijo, ki državljanje dodatno obremenjuje in stiska za vrat. Drugi verjamemo v nujnost odločne in vztrajne obrambe socialne države kot zadnjega branika pred absolutnim neoliberalističnim pogromom, ki bi lahko pahnil zahodne družbe daleč

nazaj... /.../Kompromis je v socialni državi, da rešitev torej ni manj, ampak kvečjemu več države, ki bo garant državljske solidarnosti in enakopravnosti (Kotnik 2015, 9).

Slovenija je po drugem členu Ustave Republike Slovenije socialna država (Ustava RS, 2. čl.). Načelo socialne države kaže na skrb države za materialne in socialne dobrine državljanov, torej ima država socialnovarstveno vlogo (Konfederacija sindikatov Slovenije 2012). Večina držav na svetu ima v svojih ustavah zapisan dotični člen, ki pa mnogokrat apriori deluje povsem samoumevno. Socialna država je postavljena s strani tistih, ki imajo moč, ne glede na to, kdo sestavlja vlado. Ta ima vedno le moč prirejati jo tako, da se nabirajo politične točke, največkrat ravno v predvolilnem obdobju. V vsakem primeru pa je za doseg socialnega miru v času med enimi in drugimi volitvami potreben socialni dialog. Tako država oblasti ne le izvršuje, ampak mora posegati na gospodarsko in socialno področje, da zagotavlja blaginjo. Pravice do svobode dela, pravica do socialne varnosti in do zdravstvenega varstva so le še nekatere dodatno konkretizirane pravice v ustavi, ki so vezane na socialni vidik države.

Socialna politika se je razvijala hkrati z razvojem moderne družbe in mora sedaj poskrbeti za nove pristope zmanjševanja socialnih in ekonomskih rizikov, vezanih na trg delovne sile. Ti novi pristopi bi morali omogočati gospodarsko rast in socialno blaginjo (Kopač 2004, 1). Vlada oziroma država ima tako pri ustvarjanju socialne politike, znotraj katere sooblikuje socialni dialog, pomembno vlogo, saj gre za socialno partnerico, ki znotraj svojih pristojnosti dogovorjene sklepe prenaša v zakonodajni postopek. Tako socialno partnerstvo iz ESS-ja povezuje s parlamentarnim sistemom (Kocmur 1995, 224).

7 REZULTATI RAZISKAVE IN RAZPRAVA

Rezultate raziskave bomo zaradi lažjega razumevanja umestili in kontekstualizirali v širše besedilo s teoretsko in podatkovno bazo. Torej v delih, ki se nanašajo na tripartitne angažmaje pa tudi v delu, ki predstavlja glas civilne družbe. V naslednjem sosledju: vidik države, delodajalcev, sindikatov in civilne družbe.

7.1 VIDIK DRŽAVE

V času finančne in gospodarske krize se je Slovenija v primerjavi s povprečjem EU (4,5 %) soočila z znatnim padcem gospodarske aktivnosti (8,5 % v letu 2009). Posledice so zvišanje brezposelnosti, zvišanje potrebe po socialnih prejemkih, zmanjševanje državnih prihodkov in zviševanje javnega dolga (Socialni sporazum za obdobje od 2015–2016, Uvod). Po navedbah Drobniča lahko Slovenijo v letih krize primerjamo s časom po osamosvojitvi, ko je prišlo do izgube jugoslovanskega trga, ki je predstavljal kar 58 % izvoza (Drobnič 2009, 31). V zadnjem letu se stanje v državi nekoliko izboljšuje, vendar predvsem na račun povečevanja investicij in izvoza na številne trge. Da bi tudi v prihodnje ustvarjali državo blaginje, je Državni zbor aprila 2013 pripravil *Resolucijo o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020* (v nadaljevanju Resolucija), februarja letos pa je bil za obdobje do konca 2016 podpisan *Socialni sporazum* med sindikati, delodajalci in Vlado RS (Socialni sporazum za obdobje 2015–2016, Uvod). V Resoluciji država ugotavlja, da se v Sloveniji zaradi naraščajočega trenda socialnih stisk med državljani pojavlja vse nižja družbena aktivnost, kar je videti v vse večjem nezaupanju v državne institucije, uporom proti reformam in splošnemu nezadovoljstvu med ljudmi. Krepi se družbena aktivnost v skupnem nastopu proti proračunskim omejitvam, kar se kaže tudi v vedno večjih regionalnih razvojnih razlikah, ki so vidne skozi celoten piramidni vidik države – torej od vrha (država) pa vse do dna (ljudstvo). Država si bo v prihodnje tako prizadevala za boljšo socialno državo, za državo, ki bo povezovala socialne partnerje in tudi nevladne organizacije oz. civilno družbo v smiselno celoto, ki bo krepila položaj socialnih politik, vključenost državljanov, spodbujala prostovoljstvo in nasploh ustvarjala državo blaginje (DZ RS 2013).

Za namen tega magistrskega dela smo prej navedenim intervjuvancem postavili vprašanje, »kakšna je Slovenija kot socialna država«, da bi preverili pogled na socialno državo iz različnih zornih kotov. Cantarutti¹⁸ pravi, da smo v Sloveniji kljub težkim časom na zelo visokem nivoju, ko gre za socialno državo, medtem ko se Lukič¹⁹ na drugi stani sprašuje, če sploh lahko govorimo o socialni državi, saj je preveč podvržena varčevalnim ukrepom, a Cantarutti odgovori:

Država kot taka zadovoljuje več kot osnovne kriterije socialne države. Kljub temu, da dostikrat slišimo, da so kršene pravice, moramo vedeti, da glede na možnosti in

---

¹⁸ Aleš Cantarutti, Državni sekretar na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo.

¹⁹ Goran Lukič, Samostojni strokovni sodelavec na Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS).

danosti, ki jih imamo še iz prejšnjega sistema, dobro peljemo državo naprej. A pritiski so še vedno hudi. Imamo močna civilna gibanja in močne sindikate, ki se borijo za socialno državo, kar je zelo pomembno. Torej trikotnik – civilno prebivalstvo, država in gospodarstvo funkcionira (Cantarutti 2015).

Novković²⁰ je mnenja, da črno bele definicije ni, saj je za večino prebivalcev Slovenija kar zgledna socialna država, za nekaj družbenih skupin pa izrazito nasprotje. Podobnega mnenja je tudi Božič²¹, ki pravi, da je država glede sredstev, ki jih namenja, socialna, glede učinkovitosti pa nikakor ne, kar se predvsem kaže v slabem nadzoru. V veliki meri se z dvoreznostjo socialne države strinja tudi Funkl²², ki smo ga vključili med intervjuvance kot glas civilne družbe, ki je vedno močnejša in ki se v zadnjem času močno trudi pridobiti svojega zastopnika za varovanje pravic prekarnih delavcev. Tako Funkl pravi, da se ravno v tem času dogajajo tektonski premiki na polju sociale, kar indicirata predvsem dve dejstvi – vse več negotovih oblik zaposlitve ter vse več revnih zaposlenih.

Ob zapisanem dodajmo še dejstvo, da so bili intervjuvanci (razen Funkla) posredni podpisniki Socialnega sporazuma za obdobje 2015–2016, kar pomeni, da je glede na nasprotujoča si mnenja, podpis Sporazuma velik uspeh za državo.

7.2 SOCIALNI DIALOG V SLOVENIJI

Politika se sooča s številnimi izzivi, ki morajo biti doseženi, da bi lahko povečali gospodarsko rast. Dvigniti je potrebno privatne in javne investicije, zagotoviti ustvarjanje novih in rast obstoječih delovnih mest, postaviti obnovljene sveže ambicije za državo, investirati v bolj kvalitetne javne storitve, ciljati na stabilnost javnih financ in zmanjševanje proračunskih omejitev, povečati aktivno delovno silo, da se lahko soočimo s staranjem prebivalstva. Zagotoviti je treba trajnost in dostopnost socialnega varstva za vse državljane, investirati v znanost in tehnologijo, izboljšati izobraževalne sisteme do najvišjih ravni, spodbujati k razvoju inovativnih podjetij in prepoznati dejstvo, da edino socialni dialog spodbuja in pospešuje rast in zaposlovanje (Strategija razvoja Slovenije 2014–2020, 2013).

---

²⁰ Goran Novković, Svetovalec generalnega direktorja Gospodarske zbornice Slovenije (GZS).

²¹ Andrej Božič, Generalni direktor Steklarne Hrastnik.

²² Marko Funkl, Predsednik Gibanja za dostojno delo in socialno družbo (GDDSD).

Socialni dialog, ki »je temelj in gibalno demokratičnega razvoja« (Drobnič 2009, 200), je bil s strani ILO prepoznan kot proces za uskladitev zahtev po pravičnosti in orodje za doseg konkurenčnosti med podjetji za skupni cilj – državo blaginje. Socialni dialog »poteka kot dialog med predstavniki interesov kapitala in predstavniki interesov dela /.../, lahko pa je vanj vključena tudi oblast, ki naj bi v tripartitnem dialogu zastopala javni interes« (ZDS 2013). Socialni dialog je še posebej pomemben za doseg ciljev, kot so pošteno, odgovorno in učinkovito prispevanje h gospodarskemu okrevanju za doseg socialne kohezije (Partnerhip for inclusive growth and employment 2015).

Podpisniki s tem dogovorom ustanavljamo ekonomsko-socialni svet. Ekonomsko-socialni svet je tripartitni organ, ki ga sestavlja 15 članov in v katerega imenujejo po 5 članov delodajalci, delojemalci in vlada. Ekonomsko-socialni svet je ustanovljen z namenom, da obravnava vprašanja in ukrepe, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno politiko, kakor tudi tista, ki se nanašajo na posebna področja dogovarjanja socialnih partnerjev, ter daje v zvezi z njimi mnenja oziroma stališča. Svet daje glede vprašanj s področja svojega delovanja predloge in pobude pristojnim organom in organizacijam. Svet obravnava zadeve na zahtevo enega od socialnih partnerjev, lahko pa obravnava posamezne zadeve tudi na lastno pobudo. Ekonomsko-socialni svet sprejme poslovnik o svojem delu. Ekonomsko-socialni svet se konstituira in prične z delom v štirinajstih dneh od podpisa tega dogovora (Dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994).

Socialni dialog je iskanje tripartitnega dogovora med državo (vlado) in reprezentativnimi organizacijami delodajalcev in delojemalcev (sindikati). Gre za doseganje socialne kohezije, za doseganje socialnega miru v državi. V Sloveniji socialni dialog vodi ESS²³ in je institucionaliziran in formalen organ za implementacijo socialnih in ekonomskih politik. Skrbi za:

- socialni sporazum kot osnovo socialnega dialoga,
- socialne pravice in pravice iz obveznega zavarovanja (pokojnine, invalidnine, socialne pomoči, nadomestila ...),

---

²³ ESS je tripartitno telo, ki je osrednja institucija neokorporativizma, saj zagotavlja »sistematično soočanje dveh velikih ekonomskih interesov (delo in kapital) z logiko splošnega interesa (vlada) (Pečanič 2003, 8).

- problematiko zaposlovanja in delovnih razmerij,
- cene in davke,
- ekonomski sistem in ekonomsko politiko,
- pravno varnost,
- soupravljanje delavcev,
- sindikalne pravice in svoboščine,
- sodeluje z Mednarodno organizacijo delo in Svetom Evrope.

ESS sodeluje pri pripravi zakonodaje ter daje mnenja in priporočila v zvezi z njo, daje pobude za sprejetje novih ali spremembo veljavnih zakonov, oblikuje stališča in mnenja o delovnem gradivu, osnutkih in predlogih uredb, odredb in zakonov, oblikuje stališča in mnenja o proračunskem memorandumu in državnemu proračunu./.../. Odločitve ESS zavezujejo organe in delovna telesa vseh treh partnerjev (Ekonomsko-socialni svet).

V ESS lahko ima vsak socialni partner največ osem članov, vsak član pa lahko ima namestnika z istimi pravicami in pooblastili. ESS vodi predsednik za obdobje enega leta in je eden izmed njih (članov ali namestnikov). Trenutni predsednik ESS je Branko Meh, sicer predsednik Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije (OZS). Njegova namestnica je Maja Rigač, prav tako iz OZS²⁴, saj je politika takšna, da sta predsednik in namestnik predsednika iz iste organizacije oz. partnerske skupine. ESS ima tudi sekretarja, ki sicer ni član ESS-ja, a skrbi za administrativne in birokratske zadeve organa (Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta 2007).

Kakor smo uvodoma že omenili, je socialni sporazum eden primarnih ciljev socialnega dialoga. A glede socialnega dialoga smo bili v Sloveniji že večkrat skeptični, med drugimi je ekonomist Janez Malačič (2015) v preteklosti poudarjal, da socialni dialog morda ne daje zadovoljivih rešitev. Zgovorno izjavo o socialnem dialogu je leta 2010 dal tudi takratni predsednik vlade Borut Pahor, ko je izjavil: »Tudi socialni dialog ima svoj smisel, če prinese dodano vrednost. Če dodane vrednosti ni, če postane samo predmet prestiža, potem ta socialni dialog ni več koristen, in neki minister ali jaz kot predsednik vlade moram oceniti, kdaj postaja socialni dialog nesmiseln« (v Utroša 2010). Kasneje je strasti nekoliko pomiril takratni predsednik države dr. Danilo Türk z naslednjo izjavo:

---

²⁴ Vsi člani ESS-ja dostopni preko spletne strani ESS.

»Ta družba potrebuje socialni dialog. Ta družba potrebuje resen socialni dialog. Brez socialnega dialoga ni napredka te družbe. Brez socialnega dialoga ni kakovostnih rešitev. Brez socialnega dialoga ostaja ustavno določilo o socialni funkciji lastnine prazna črka na papirju. Socialni dialog je bistvo današnjega trenutka in njemu mora biti posvečena vsa naša politična energija, tako da bo socialni dialog stekel, da bo zaživel, kot se spodobi, in da bo dal prave rezultate« (Türk 2010).

Socialni dialog pa je mogoče doseči s socialnim sporazumom. Modrijan (2011, 21) pravi, da je le-ta »temeljni dokument za skupne in posamične aktivnosti socialnih partnerjev na gospodarskem in družbenem področju.« Svetlik (1992, 3) pravi, da je socialno partnerstvo vzpostavljeno, ko med socialnimi partnerji ne prihaja (več) do znatnih nesoglasij, kar vodi k tihi zavezi o dogovoru ali podpisu zavezujočega dokumenta, ki predstavlja socialni sporazum.

V Sloveniji je bil, kakor smo že omenili, zadnji socialni sporazum podpisan februarja 2015 (ob tem naj dodamo dejstvo, da je bil zadnji podpisan socialni sporazum pred trenutnim Socialni sporazum za obdobje 2007–2009, po tem obdobju novega sporazuma v Sloveniji ni bilo)²⁵.

Kljub temu da se v zadnjih mesecih slovensko gospodarstvo izboljšuje, predvsem zaradi izjemnega izvoza in investicij na trgu, pa gospodarska rast še ni dovolj konstantna. Zato je treba uvesti nekatere sistemske ukrepe za krepitev potrošnje na domačem trgu in večanje konkurenčnosti ter produktivnosti za boljšo ekonomsko in socialno varnost. Podpisniki socialnega sporazuma, katerega cilj je »zagotavljanje socialnega tržnega gospodarstva ter ustrezne ravni socialne varnosti, ki temelji na načelih solidarnosti in pravične prerazporeditve bremen, mora postati ena izmed prioritet delovanja /.../ sporazuma«, so Vlada Republike Slovenije²⁶, Združenje delodajalcev Slovenije²⁷, Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije²⁸, Združenje delodajalcev obrti in podjetnikov Slovenije²⁹, Trgovinska zbornica Slovenije³⁰, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije³¹, Konfederacija sindikatov javnega sektorja³²,

---

²⁵ Razlogi so bili predvsem slaba komunikacija med socialnimi partnerji, takratna Pahorjeva vlada se je namreč oddaljila od ESS-ja in prihajalo je do množičnih protestov s strani sindikatov in predvsem civilne družbe, ki je v obdobju teiste vlade prirejala shode, proteste, referendum ipd. in s tem krepila svojo pozicijo.

²⁶ V njenem imenu Ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, dr. Anja Kopač Mrak.

²⁷ V njihovem imenu Jože Smole.

²⁸ V njenem imenu Branko Meh.

²⁹ V njegovem imenu Drago Delalut.

³⁰ V njenem imenu mag. Mariča Lah.

³¹ V njenem imenu mag. Dušan Semolič.

³² V njihovem imenu Branimir Štrukelj.

Slovenska zveza sindikatov Alternativa³³, Neodvisnost KNSS – Konfederacija novih sindikatov Slovenije³⁴, Zveza delavskih sindikatov Slovenije – Solidarnost³⁵, Konfederacija sindikatov 90 Slovenije³⁶ in Konfederacija sindikatov Pergam Slovenije³⁷.

V okviru sporazuma so se zavezali k zmanjševanju brezposelnosti (cilj v EU je 75 % zaposlenost); znanje, izkušnje in inovativnost bodo ključni dejavniki za razvoj novih delovnih mest in konkurenčnost. Zavzeli so se za boj proti korupciji in nespoštovanju zakonov ter za večji nadzor nad gospodarskimi anomalijami na eni strani in za zmanjšanje administrativnih ovir za gospodarstvenike ter spodbujanje gospodarstva na sploh na drugi strani (Socialni sporazum za obdobje 2015–2016).

Socialni sporazum je po dolgih pogajanjih dobil svoj podpis, a so zapisani cilji le nekaj splošno znanega, samoumevnega in nujno potrebnega. Vse našteto, cilje, ukrepe, (ne)pravilnosti so omenjali tudi intervjuvanci, predvsem pa poudarjali pomen nadzora nad anomalijami ter pomanjkljivo napisano zakonodajo, ki se ne izvaja po črkah zakonov. Božič pravi, da imamo v Sloveniji preveliko stopnjo izkoriščanja sistemov, ki se začne pri brezposelnih in konča pri delodajalcih. Meni, da je zakonodaja sicer dobro spisana, vendar se ne upošteva, kar je še posebej vidno v slabo delujočih podjetjih, kjer po njegovem mnenju inšpekcija ne izvaja pregledov, da si ne kopičijo nepotrebnih težav. Tako prihaja do kontradiktornosti, kjer slaba podjetja diktirajo sistem. Meni, da pravna država na tem področju ne deluje dobro, saj je kršitelje težko sankcionirati, kršene pravice pa so težko iztožljive. Cantarutti je na drugi strani celo mnenja, da zakonodaja že v osnovi ni spisana preveč dobro, saj je v mnogih primerih kontradiktorna, namreč gre za skupek ostankov prejšnjega sistema s pritiski, ki so nastali v novih, trenutnih razmerah in še vedno preveč rigidna in toga, ne upošteva svetovnih trendov. Lukič opozarja na napisano zakonodajo, ki ima veliko težavo z argumentacijo. Če ne bomo pisali dodatnih zakonov, moramo preprosto povečati število inšpektorjev, jim dodeliti več pooblastil in povišati kazni. V Sloveniji pa je tako, da so tudi na inšpektoratih padli pod varčevalne ukrepe, število inšpektorjev se ne povečuje, povečuje pa se število kršitev. Istega mnenja je Funkl, ki pravi, da bi spoštovanje zakonodaje moralo biti edina norma tako med delavci kot med delodajalci, vsak odklon pa bi

---

³³ V njenem imenu Zdenko Lorber.

³⁴ V njihovem imenu Drago Lombar.

³⁵ V njenem imenu Roman Suen.

³⁶ V njihovem imenu Peter Majcen.

³⁷ V njihovem imenu dr. Janez Posedi.

moral pomeniti javno ponižanje ter degradacijo karijerne poti v vseh pogledih. Novković nekoliko obrne vidik (ne)upoštevanja zakonodaje in pravi, da je nujno treba upoštevati realno stanje v državi. Meni, da ga nekateri direktorji niso in so se šli menedžerske odkupe, ki tudi realno niso bili izvedljivi. Po začetku krize bi morali izpeljati reforme, a jih nismo, zato danes plačujemo višjo ceno za nižji standard. Reforme so blokirali sindikati. V Sloveniji nekako ne priznamo realnih ekonomskih danosti, je mnenje Novkovića, ki nadaljuje, da se moramo zavedati, če ne bi bilo pritiska EU, niti stresnih testov ne bi izpeljali. Prav ti pa so vsaj delno vlili več zaupanja v Slovenijo, pa tega zdaj nihče več ne prizna. Zakonodaja je takšna, kakršna je, in ni glavni vidik neuspeha.

7.3 VIDIK SINDIKATOV

Sindikate lahko razdelimo na štiri modele. Po prvem modelu sindikat deluje kot institucija, ki posameznikom zagotavlja pravice (kolektivnost se nadomesti z individualizmom). V drugem modelu sindikat sodeluje z lastniki oz. vodstvom in skrbi za uresničitev interesov vseh strani. Sindikat je po tretjem modelu tudi eden od socialnih partnerjev za doseg socialnega dialoga. V četrtem modelu je sindikat po Stanojeviću (1996, 45) »socialno gibanje«.

Izvorno so bili sindikati organizacije delavcev brez političnih pravic in brez vsakršnega vpliva na delovnem mestu. /.../ Po več kot štirih desetletjih socializma so socialni akterji in mreže sindikalizma v postsocialistični Sloveniji v veliki meri odsotni ali premalo razviti. Sloj delodajalcev se šele oblikuje, medtem ko imajo predstavniki vlade in sindikatov pogosto nekompatibilne vzajemne predstave ter glede na to nadrealistična vzajemna pričakovanja. Sama sindikalna scena pa je pluralistična./.../ (Tomc 1994, 64–73).

Slovenski reprezentativni sindikati, ki jih je po podatkih MDDSZ-ja 47³⁸, delujejo institucionalizirano, formalizirano in regulirano, na eni strani po načelu strokovnosti, na drugi po načelu panoge (Kavčič 1991, 38). »Proces sindikalizacije delavstva se je začel že 7. aprila 1870, ko je avstrijski parlament razveljavil zakon, ki je prepovedoval sindikalno organiziranje.« Delavci so takrat dobili pravice do povezovanja v sindikalna gibanja in tako začeli uresničevati svoje interese »v odnosu z delodajalci«. Čeprav se je sindikalno gibanje vzpostavilo z namenom, da se izboljša stanje na področju izobraževanja in samopomoči, so se

---

³⁸ Seznam je dostopen preko spletne strani MDDSZ.

kmalu začeli boriti za boljši osebni dohodek in boljše delovno okolje, s čemer so dejansko pridobili status sindikatov (Primožič 2012, 5–8). Procesi industrializacije oz. stopnja razvitosti gospodarstva bistveno vplivajo na razvoj sindikatov, saj se v nepredvidljivih časih še posebej izkaže razumevanje značilnosti gospodarske (ne)aktivnosti, česar posledice so (ne)zaposlovanje, pravična delitev osebnega dohodka in (ne)blaginje države. Stanojević (1996, 17–18) meni, da so sindikati bolj močni v času gospodarske rasti kakor v času krize, saj »v obdobju konjunktur oz. v pogojih rasti realnih plač in nizke brezposelnosti imajo namreč delavci od članstva v sindikatih največje koristi ob najnižjih stroških. /.../ Če so politični pogoji neugodni, se delavci kljub ugodnim »temeljnim« pogojem v taki družbi ne bodo sindikalizirali.«

Pluralizacija sindikatov je bila posledica procesov demokratizacije, pri kateri so se deli starega, monolitnega sindikata osamosvojili, ter ustanovili nove sindikalne enote, kakor tudi reforme starega sindikata. Glavna značilnost /.../ je bila delitev na »stare, komunistične« in »nove, nekomunistične« sindikate. Tako kot na političnem, je tudi na sindikalnem prizorišču prevladovala predvsem ideološka razdelitev med ostanki starega sistema in novimi, »demokratskimi« sindikati (Primožič 2012, 15).

Četudi močan pluralizem navadno kaže na visoko stopnjo demokratičnosti, pa se zdi, da je ravno to v Sloveniji največji problem. Po opravljenih intervjujih je bilo moč videti, da je močna pluralizacija trn v peti predvsem državi, takoj za tem pa tudi delodajalcem. Cantarutti je mnenja, da sindikati sicer v osnovi delajo dobro in so zelo pomemben socialni partner, vendar so njihovi interesi pogosto slabo zastopani oz. slišani, saj jih je preprosto preveč in so med seboj slabo usklajeni. Zelo podobnega mnenja so v delodajalskih organizacijah – Novković pravi, da bi se morali v osnovi dogovoriti med seboj, kaj natančno želijo, in nato pristopiti do delodajalcev. Božič sicer eksplicitno ne poudarja pluralizacije, vendar predlaga, da se povežejo še bolj, s čemer bi lahko svojo pozicijo le še okrepili (kakor v posameznem podjetju, kjer je en močan sindikat, bi se lahko tudi na nacionalni ravni povezali v bolj enotno skupino).

Sindikati v svetu, pa tudi v Sloveniji, se v novem tisočletju soočajo s številnimi očitki, ne le z vse močnejšim pluralizmom. Moč sindikatov v zadnjih letih slabi in vprašanje je, ali so v preteklosti dejansko imeli izjemno moč ali pa je bila le pretirana. Opaziti je, da v zadnjem času prihaja do odklona od kolektivismu in prihaja do vedno večjega individualizma (Blyton in Turnbull 2004, 137). Arko (2004, 11) pravi, da »sodobni individualizem otežuje kolektivno

povezovanje«. Številnim sindikatom v Sloveniji očitajo zastarelost, notranja nesoglasja, ki so preveč javna, togost, spolitiziranost. Očitke izpostavljajo tudi intervjuvanci, saj prav vsi, vključno z Lukičem, ki pravi, da ne želi biti del nečesa, kar deluje po inerciji, menijo, da je preoblikovanje sindikatov v bolj moderno smer nujno. Cantarutti je mnenja, da ljudje v Sloveniji potrebujemo nove obraze, kar se je izkazalo tudi na zadnjih volitvah, ko so državljani večino podelili praktično novim obrazom na političnem parketu. Tako bi morala vodstva sindikatov v prvi vrsti premisliti o zamenjavi vodilnih. Meni, da potrebujejo sveže obraze, ideje in programe. Nekateri od trenutnih vodilnih so na svojih pozicijah že od leta 1992/93 in čas je za napredek. Istega mnenja je Funkl, ki pravi, da so sindikati sicer ena redkih konstant v našem sistemu. To je zelo pomembno za stabilnost države. V vsaki konstanti je velika nevarnost ta, da se izgubi progresivnost, ki pa je za razvoj idej ključna. Sindikati dobro opravljajo svoje delo, poudarja Funkl, vendar so v velikem zaostanku z notranjo reorganizacijo delovanja, katera od njih zahteva duh časa, saj ne živimo več v klasični industrijski dobi.

A Stanojevič (2011) ima na očitke o težavah v sindikalnih organizacijah v Sloveniji močne odgovore, ki kažejo na to, da situacija vendar le ni tako preprosta. Pravi, da je sindikate potrebno razumeti širše, zakaj so v zadnjem času nastopili tako zelo radikalno in postali neprijetni sogovornik v socialnem dialogu. Eden od razlogov je gotovo naglo upadanje članstva in sicer zaradi močne fleksibilizacije dela na eni in stagniranja višine plač na drugi strani. Sindikati morajo biti radikalni v svojem delu, saj če ublažijo svoje zahteve, lahko še dodatno zgubljajo na članstvu in posledično na legitimnosti, hkrati pa so brez članstva lahko hitro le društva oz. glas peščice ljudi. Skrajna je lahko tudi izguba pozicije v socialnem dialogu (Stanojevič 2011).

Po Stanojeviču (1996) so sindikati predvsem organizacije, ki jih vodijo ekonomski interesi. Namreč, »podjetje je organizacija, določena s profitabilnimi cilji«, sindikat pa želi doseči pravičen osebni dohodek delavca v podjetjih. Na podlagi tega prihaja do pogajanj s ciljem doseči kompromis. A kompromis ni vedno mogoč oz. je težko izpogajan, kadar gospodarsko stanje v državi ni ugodno (Stanojevič 1996, 22). V teh razmerah, opozarja Božič, so sindikati lahko preveč agresivni in imajo nerealne zahteve. Šele ko dopustijo delodajalcem, da razložijo situacijo, predstavijo argumente, da razumejo, čemu in zakaj se odpovedujejo in kaj bodo dobili, ko bo situacija drugačna, so mogoča razumna pogajanja k socialnemu dialogu. Dogaja pa se tudi obratno, da sindikati pogosto nimajo dobrih predlogov, ko je stanje v državi bolj ugodno, in takrat vztrajajo na zahtevah, ki so nesmiselne. Takrat se gremo v državi tudi dialog

gluhih. Cantarutti se strinja z Božičem in pravi, da se takrat še posebej pokaže močna pluralizacija sindikatov, saj v takih momentih vsak od sindikatov izpostavlja svoje zahteve, ni pa jasnega skupnega cilja.

Mesner Andolškova (1994) ugotavlja, da »politično tekmovanje med sedanjimi sindikati prej slabi kot krepi njihov položaj v političnem prostoru. Delitev kompetenc namesto političnega tekmovanja bi bila ustreznejša rešitev.« Že leta 1994 se je ukvarjala z istimi iztočnicami, o katerih govorimo še danes. Sindikati bi se morali povezati organizacijsko, pa tudi ideološko, da bi imeli večjo moč in močnejši skupen glas pri oblikovanju socialnega sporazuma.

7.4 VIDIK DELODAJALCEV

Kot na nadnacionalni, lahko tudi na nacionalni ravni interese delodajalcev zastopajo posamezna podjetja ali pa skupina le-teh, združenih v delodajalske organizacije. Stanojević (1996) pravi, da lahko delodajalske interese zastopajo združenja delodajalcev, ki so usmerjeni na trg delovne sile in delovno silo samo. Glavni cilj delodajalcev je tako po Stanojeviću »definiranje cene dela«, ki se nato obravnava v kolektivnih pogajanjih, skupaj z obravnavo drugih pogojev dela. Delodajalci so se začeli združevati kot odgovor na združevanja delavcev v sindikate in sicer konec devetnajstega stoletja. Stanojević sicer izpostavi, da se delodajalci povezujejo sektorsko ali teritorialno, a da naj bi vse organizacije vsaj formalno povezovala ena skupna krovna organizacija (Stanojević 1996, 49–51). V Sloveniji smo tako kot pri sindikatih, priča pluralizaciji tudi pri delodajalcih. V ESS-ju sodeluje pet delodajalskih organizacij: Združenje delodajalcev Slovenije (ZDS), Gospodarska zbornica Slovenije (GZS), Obrtna zbornica Slovenije (OZS), Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije (ZDOPS) in Trgovinska zbornica Slovenije (TZS). Bohinc opazi, da so zbornice najpogostejša oblika združevanj delodajalcev, ki so neprofitne pravne osebe (2009, 109).

Trenutno najbolj vplivna delodajalska organizacija v Sloveniji je Gospodarska zbornica Slovenije, ki pa je, odkar je leta 2006 ukinila obvezno članstvo, nekoliko oslabila svoj primat. Prav tako so poslanci v Državnem zboru RS leta 2013 ukinili obvezno članstvo v Obrtno-podjetniški zbornici, posledično je prišlo do upada članstva, a jih njihova reprezentativnost še vedno postavlja med močne socialne partnerje. Združenje delodajalcev Slovenije je sicer prva

prostovoljna delodajalska organizacija v Sloveniji, ki združuje 1400 podjetij in je edina slovenska delodajalska organizacija, vključena v »Business Europe«³⁹.

Zdi se, da so delodajalci v Sloveniji pogosto najmanj slišani, saj dajejo prednost ustvarjanju dodane vrednosti in ne toliko politični sferi, a bi morali večkrat stopiti v ospredje. Božič je v intervjuju priznal, da se sicer strinja z izrečenim, saj so delodajalci največkrat res najmanj slišani socialni partner, a meni, da bi se morali več ukvarjati direktno s političnimi odločevalci kakor dajati izjave preko medijev. Ocenjuje, da premalo lobirajo in da dajejo premalo poudarka na poglobljene pogovore. Novković je mnenja, da je GZS v zadnjih letih izrazilo povečala svojo glasnost, a eno je biti slišan, drugo pa biti uslišan. Strinja pa se, da bi delodajalske organizacije morale biti še bolj glasne, a z dobrimi argumenti, ne pa na podlagi »traktorskih blokad«. Cantarutti je prepričan, da so delodajalci v zadnjih letih izgubili na moči zaradi gospodarske krize, v kateri so na dan prišle težave s slabimi upravljanji podjetij v preteklosti. To je vrglo slabo luč na celotno gospodarstvo, kar je krivično do tistih, ki delajo dobro. Pravi, da se bodo delodajalci še dvignili, ko bodo težki časi mimo, saj so izjemno pomemben partner za oblikovanje novih, modernih gospodarskih vrednot, ki jih bo v prihodnosti potrebno nujno nadgraditi. Sindikalist odločno meni, da delodajalci ves čas govorijo iste stvari, da ostajajo na istih stališčih. Pogreša bolj konstruktiven pogovor, predvsem na področju poklicnega izobraževanja in usposabljanja. Meni, da bi bilo za socialni dialog v državi to zelo dobro, saj se bo kmalu zgodilo, da bodo nekatere panoge izumrle, ker ne bo več kadra. Na tehnico bo po njegovem mnenju treba dati kakovost in ceno. Ceno tako, da uvoziš kader, ki ne zna delati, in kakovost tako, da ga naučiš delati. Če ne bo kadra, ki ne bo znal delati, boš padel na izpitu, saj s ceno konkurirati ni več dovolj. A v vsakem primeru, zaključuje Lukič, je prihodnost z vidika gospodarskega modela tesno povezana z močnim sodelovanjem z delodajalci, ki morajo biti usposobljen socialni partner. To pomeni, da bi se tudi delodajalci morali na nek način modernizirati in usmeriti v nove oblike zaposlovanja, morali bi najti ideje kako priti do dodatnih sredstev, do rešitev, s katerimi lahko socialni dialog obrnemo v pozitivno smer.

Modernizacijo GZS-ja sicer obljublja tudi njen trenutni predsednik Marjan Mačkošek: »Če vztrajaš pri preteklih pridobitvah in ne priznaš, da se je svet močno spremenil, imaš težavo«.

---

³⁹ Business Europe je vodilna zagovornica rasti in konkurenčnosti na evropski ravni in zastopa podjetja pri vprašanjih, povezanih z njihovo uspešnostjo. Je priznan socialni partner, saj govori v imenu podjetij vseh velikosti iz 34 evropskih držav, od koder imajo člane.

V okviru GZS so oblikovali strateško skupino, ki bo pripravila industrijski manifest 5.0 in sicer po vzoru nemškega koncepta. Mačkošek pravi, da si v Sloveniji želimo koraka naprej, da bo šlo za širši pristop in ne le industrijski, kakor so to napravili v Nemčiji, da bomo v Sloveniji kmalu videli realni sektor kot tretji steber družbe. Delodajalci si bodo prizadevali za boljše pogoje zaposlovanja in dostojnega plačila za delavce (Mačkošek 2015).

Dejstvo je, da imajo organizacije delodajalcev v Sloveniji močno zavedanje o težavah, ki pestijo gospodarstvo – tako tisto s strani delodajalca kakor tudi s strani delojemalca. Razumejo torej tudi sindikalni pogled in kakor ugotavlja Stanojević (2001, 232) »delodajalci v Sloveniji niso protisindikalno naravnani ter da sindikati sodelujejo z vodstvi podjetji. Sodelovanje med managerji in zaposlenimi je zelo dobro«.

7.5 VIDIK CIVILNE DRUŽBE

Samo svobodni posameznik se lahko svobodno opredeljuje in združuje. Samo tak posameznik je sposoben vstopati v proces oblikovanja soglasja, kar je predpogoj civilne družbe. Namesto tega se na Slovenskem dogaja, da se klan, neka narojena zveza, ki še nikoli ni bila razdružena in ni okusila posamične svobode in premisleka, zgolj kar naprej preoblači v nove obleke in nastopa zdaj kot to združenje, nato kot ono društvo, kot revija, kot peticija, razstava, odbor ali komisija, vseskozi poudarjajoč neodvisnost združenih posameznikov, ki pa so bolj ali manj vedno isti (Lukšič v Bohinc in Černetič 1999, 110–111).

Civilna družba je po Rizmanu »povoj v organiziranem družbenem življenju, ki ga zaznamujejo prostovoljnost, dejavnost, ki se aktivira sama od sebe – in torej mobilizira predvsem svoje lastne moči, avtonomnost od države in upoštevanje obstoječega pravnega reda oziroma skupnih pravil družbenih ravnanj« (Rizman v Bohinc in Černetič 1999, 2). Po Lukšiču je »civilna družba političen pojem« (Lukšič v Bohinc in Černetič 1999, 110). Civilna družba je širša skupina posameznikov, državljanov, ki se povezujejo v skupine in tako kolektivno zastopajo interese isto mislečih iz posameznih skupin. Civilna družba je po Rizmanu (1999) na nek način »vmesni prostor med zasebno sfero in državo« in je močno pluralistična. Za svoje delovanje potrebuje institucionaliziran skupek pravil, da lahko doseže avtonomijo, s čemer daje državi legitimnost za svoje delovanje. Kot taka lahko posredno vpliva na spremembe v politikah (Rizman v Bohinc in Černetič 1999, 3). Civilna družba so

praktično vse nevladne organizacije, društva, gibanja, zasebni zavodi in/ali zadruga..., ki jih vodi skupni cilj, tj. javno dobro in ne profit. Niso del države, so od nje institucionalno ločene, samostojno vodene s strani fizične ali pravne osebe, so prostovoljne in so kot take bistvo demokracije. »Razvejane oblike civilnodružbenega življenja /.../ pospešujejo politično sodelovanje državljanov, povečujejo politično učinkovitost in njihovo usposobljenost za reševanje akutnih družbenih problemov, ki bi sicer ostali skriti pod preprogo« (Rizman v Bohinc in Černetič 1999, 4).

A Rizman (v Bohinc in Černetič 1999, 5) opozarja tudi na negativne posledice delovanja civilne družbe:

- zniževanje legitimnosti države, ko gre za kakšne pomembnejše odločitve in je potrebna večina,
- med različnimi skupinami je težko postaviti ravnotežje vpliva,
- ob dosegu kompromisa med različnimi skupinami lahko pride do situacije, ko se posamezna skupina v kompromisu ne prepozna več oz. se izrodi primarni interes,
- posamezna skupina lahko uveljavlja le svoje ozke interese, a se sklicuje na širši družbeni konsenz, čeprav do njega morda sploh ni prišlo,
- fragmentacija družbe.

Iz vseh teh razlogov se je treba zavedati, da je prvo in osnovno pravilo civilne družbe, da ima razvito močno zavest o državi – državljansko in politično. To je, pravi Lukšič, predpogoj delovanja organizacije civilne družbe (Lukšič v Bohinc in Černetič 1999, 111).

7.5.1 Prekarnost

Če bi se številne organizacije civilne družbe sprva profesionalizirale in nato povezale, bi lahko nastalo nekaj večjih organizacij, ki bi se v trenutnih časih lahko bolj glasbo borile npr. proti prekarnim oblikam dela. Kresalova (2014) v svojem članku ugotavlja, da imamo v Sloveniji namreč velik »problem prikritih delovnih razmerij, ko se delo opravlja preko lažnih s.p.-jev in/ali raznih civilnopravnih pogodb, čeprav – upoštevajoč vse okoliščine – oseba dejansko opravlja delo za drugega v odvisnem delovnem razmerju.« Meni, da se prekarnost le še povečuje, mlajše generacije izjemno težko pridejo do stabilnih oblik zaposlitve, kar pa je pogoj za odcepitev od družinske podpore in za lastno samostojnost. Prav tako so negotovih oblik zaposlovanja deležni tudi starejši, ki so izgubili svoja delovna mesta zaradi gospodarske krize, a so še vedno delovno sposobni. »Če bi resnično želeli zmanjšati segmentacijo, ne bi

bilo treba zmanjševati pravic redno zaposlenih, temveč bi lahko le okrepili položaj prekarnih delavcev, predvsem pa bi morali učinkovito omejiti uporabo vseh različnih oblik prekarne delovne zakonodaje v praksi«, pravi Kresalova in nadaljuje, da »večja fleksibilnost ne zmanjšuje brezposelnosti in segmentacije, povečuje pa neenakosti in številne ljudi prikrajša za dostojne pogoje dela in življenja« (Kresal 2014).

O tem slišimo veliko govoriti Funkla, ki je eden od vodilnih glasov civilne družbe, ko gre za prekariat. Meni, da je prekarno delo posledica premišljene politike »Evrope dveh hitrosti«. Centraliziranje politične moči v centrih, kjer se gospodarstvo in bančništvo krepi ter Evropa periferije, kjer so države vse bolj zadolžene, delovna sila pa vse cenejša in razdrobljena. Več prekarne delovne pomeni manj sindikalnega organiziranja, kar odgovarja tako delodajalcem kot politiki. Nenazadnje to po njegovem mnenju pomeni tudi konec socialnega dialoga. Meni, da bi morali prekarni delavci v Sloveniji dejansko dobiti zastopnika njihovih interesov. Ideja je bila, da bi se ustanovil celo lasten sindikat prekariata, a do realizacije do sedaj še ni prišlo.

Da bi v Sloveniji prišli do uvida mnenj o prekariatu, smo o dotični temi spregovorili tudi z ostalimi intervjuvanci. Cantarutti pravi, da je prekariat »katastrofa«. Nobenih predstavnikov prekariata ne bi smelo biti, saj ta skupina ljudi sploh ne bi smela obstajati. A v situaciji, ki jo imamo, je prav, da se njihov glas sliši, saj jih sindikati po njegovem mnenju ne bodo zagovarjali. Ko Lukič razmišlja o prekariatu, meni, da gre za eno najbolj aktualnih debat v tem trenutku in pravi, da je prekarnost problem, ki ga je treba rešiti, ne pa stanje, ki je tukaj. V sindikatu so se že spraševali ali bi bilo smiselno imeti eno stično točko za prekarce ali imeti te točke pri posameznih sindikatih. V ZSSS so bolj naklonjeni drugi ideji, torej, da so predstavniki tam, kjer nastane problem. Vsekakor gre za temo, o kateri bodo v sindikatu še veliko govorili, tudi o tem ali bi sčasoma vendar le prevzeli vlogo »zaščitnika« pravic te skupine ali bi »sindikat prekarcev« oblikovali kako drugače.

Božič pravi, da gre za svetovni trend, saj gre za naravno težnjo kapitala k tovrstnim oblikam zaposlovanja. Pravi pa, da bi morali gospodarstvo napraviti bolj odprto in manj regulirano, s čimer bi se gotovo zmanjšal delež negotovih oblik zaposlitev. Situacija po njegovem mnenju zagotovo ni dobra in sam prisega na zadovoljne delavce, kar pomeni, da imajo priznane vse pravice iz delovnega razmerja, vendar so časi takšni, ko si nekatera podjetja drugačnega zaposlovanja ne morejo privoščiti, nekateri pa seveda izkoriščajo sistem. Po premisleku smo ponovno na začetku – kjer smo priča slabemu nadzoru. Novković ponovno opomni, da je

potrebno zmanjšati dajatve državi in omejiti birokracijo, potem se bo tudi zaposlovanje dvignilo. Dokler se to ne bo spremenilo, bomo priča mnogim mahinacijam, kjer pa najbolj trpijo šibki.

Kresalova (2014) pravi, da prekarnost ni nekaj novega, ampak »je del splošnega trenda neoliberalizma, ki se krepi zlasti od osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Je pa zadnja gospodarska kriza razmere v tej zvezi zaostila« in zaključuje, »da je problem prikritih delovnih razmerij zlasti posledica neučinkovitega nadzora in nespoštovanja predpisov v praksi, prenizkih kazni za kršitve in nizke splošne ravni ozaveščenosti nekaterih delodajalcev.«

Stanojević (2015) oriše prekarno delo kot eno izmed atipičnih zaposlitev⁴⁰, kjer je mesečni zaslužek prenizek za dostojno življenje. V Sloveniji smo priča veliki dohodkovni neenakosti – takšni, ki »deli ljudi na tiste, ki imajo, in na tiste, ki delajo, a nimajo« (Požun 2005). Ta način zaposlitve oz. dela vodi v socialno izključenost, saj gre za izključenost v pravicah (pravica do bolniškega nadomestila, pravica do dopusta, pravica do starševske odsotnosti, pravica do plačila za nadurno delo ...), ki so jih deležni tisti, ki so zaposleni v standardnih ali »bolj varnih« oblikah dela (Stanojević 2015).

V državi je potrebno zavedanje, da se bodo gibanja oz. ostale oblike civilne družbe v prihodnje le še povečevale in stopnjevale, saj je država kot taka ustvarjalka novih oblik režimov zaposlovanja. Stanojević pravi, da so državi prioritete stabilnost cen in ne polna zaposlenost ljudi; zmanjšati vlogo socialnih partnerjev, posamezne pravice delavcev pa povezati s spodbudami na trgu. Če so v osrčju tega režima proračunske omejitve, lahko država pri ljudeh spodbuja nenehno zadolževanje. »Ta režim implicira poglobljanje dolžniške krize in po definiciji spodnaša sindikate in nad-podjetniška kolektivna pogajanja. /.../ Temu neizogibno sledita nadaljnji upad sindikatov in kolektivnih pogajanj« (Avdagic in Baccaro v Stanojević 2015, 11).

---

⁴⁰ Zaposlitev za določen čas, zaposlitev za krajši delovni čas, agencijsko delo, osebno dopolnilno delo, samostojni podjetnik, podjemna pogodba, avtorska pogodba, študentsko delo ... (Breznik 2012–2013).

7.6 SKLEP RAZISKAVE

Postavili smo si raziskovalno vprašanje, ali je socialni dialog v državi mogoč s proračunskimi omejitvami, pravičnim osebnim dohodkom in z zmanjševanjem nezaposlenosti hkrati. Predstavnik države meni, da je to seveda absolutno mogoče, vendar z močnim dialogom in upoštevajoč trenutne razmere v državi, ki nam govorijo o tem, kako daleč lahko gremo. Predstavniki delodajalcev in sindikata so si enotnega mnenja, da tovrstnega socialnega dialoga ni moč doseči z vsemi tremi postavkami hkrati. Novković pravi, da so proračunske omejitve nujne, saj je neodgovorno dvigovati dolg in obremenjevati prihodnje generacije. Enakost osebnega dohodka ni pravična rešitev, treba je zagotoviti pravično razdelitev dodane vrednosti celotne družbe. Nezaposlenost je potem samo še posledica slabega stanja v državi. Raziskovalno vprašanje po njegovem mnenju ne dobi pritrdilnega odgovora. Podobno pravi Božič, ki bi v prvi vrsti ozavestil menedžerje o novih načinih vodenja podjetij, ki morajo biti trajnostno usmerjeni, vse vključujoči, s spoštovanjem vseh deležnikov, socialno odgovoren. Če bi bili sposobni ozavestiti menedžerje, bi lahko sicer dosegli tudi socialni dialog iz raziskovalnega vprašanja. A ker je to v Sloveniji trenutno nemogoče, bi na raziskovalno vprašanje odgovoril negativno. Predstavnik ZSSS se strinja z besedami, dodanimi k raziskovalnemu vprašanju – medtem ko je mogoče doseči dva cilja, hkrati še ni bilo mogoči doseči vseh treh. Meni, da je socialni dialog možno doseči z ustreznim osebnim dohodkom in zmanjševanjem brezposelnosti, ne pa tudi s vključenimi proračunskimi omejitvami. Namreč, brezposelnosti ne gre zniževati brez povečevanja proračunskih postavk za investicije. Na raziskovalno vprašanje bi odgovoril negativno, torej socialnega dialoga s temi parametri ni mogoče doseči. Civilna družba uradno ni vključena v pogovore o socialnem dialogu, vendar pa je njena vloga predvsem v kritični distanci do vseh deležnikov, ki profesionalno sodelujejo v procesih nastajanja zakonodaje in izvrševanja le-te. Civilna družba je lahko glasnik progresivnih idej in promotor temeljnih človekovih pravic. Funkl kot predstavnik civilne družbe meni, da bi se morala civilna iniciativa prav tako vključiti v delovanje ESS-ja, saj so civilna družba seveda tudi delodajalci in delavci, prekarci in brezposelni. Pogosto je v vlogi neuradnega naziva, kdo si, lažje opozoriti na sistemske pomanjkljivosti. A vendar je Funkl mnenja, da je socialni dialog mogoče doseči tudi s vključenimi vsemi tremi parametri, naštetimi v raziskovalnem vprašanju hkrati, vendar ob predpostavki, da spremenimo spekter delovanja ESS-ja in ob razmisleku o drugačni obliki zagotavljanja socialnega dialoga. Kot

nepričakovan rezultat je izpostavljen problem prekarnosti, ki pred tem ni nosil podobne socialne teže kot so jo tekom raziskave izpostavili intervjuvanci.

8 ZAKLJUČEK

Zakon kapitalizma je konstantna hiperprodukcija in potrošnja hkrati. V dobi industrializacije smo opazovali, kako človek upravlja strojno mehanizacijo in fizično dela, v moderni dobi avtomatizacije vidimo ljudi opazovati pametne stroje, ki delajo namesto njih. Tehnologija je toliko napredovala, da je nadomestila hiperprodukcijo, ki je zaposlovala z bolj organizirano hiperprodukcijo, ki jo vodijo visoko izobraženi in usposobljeni ljudje (Hrženjak 2007, 59). Tovrstne razmere vodijo v težka stanja, ki smo jim priča predvsem v zadnjih letih gospodarske krize, ko tehnologija nadomešča ljudi ter oblike zaposlovanja, ki so posledica velike ekonomske in družbene neenakosti. Ignjatovič pravi, da blaginjo države ustvarjata gospodarska rast in polna zaposlenost. A za polno zaposlenost je potrebno ustvarjati nova delovna mesta, razvijati gospodarstvo in tako pospeševati gospodarsko rast, kar pa je v času krize izjemno težko (Ignjatović 2002, 8–9).

Skozi raziskovanje tematike socialnega dialoga, smo prebirali številne razprave o stanju, ki smo mu bili priča in o stanju, v katerem smo sedaj. Vendar vprašati se je treba tudi kakšna je prihodnost – za delavce, delodajalce in civilno družbo. Dejstvo je, da bo treba socialne politike v prihodnosti nadgraditi oz. prilagoditi stanju družbe, ki se nenehno razvija, segmentira, postaja bolj kompleksna.

Socialno blaginjo v posameznih državah, tudi v Sloveniji, je venomer mogoče doseči, in sicer s pravim dialogom, vizijo in jasnimi cilji. Kakor pravi Brecht (v Beck 2008, 36), je scenarijev, kako to doseči, toliko, kot je avtorjev. Največ scenarijev se vrti okoli doseganja čim nižje nezaposlenosti, čim nižjega proračunskega omejevanja in seveda s poudarjanjem pravičnosti razdeljevanja osebnega dohodka posameznikom. Za vsak scenarij, ki bi ga uporabili za doseg socialne blaginje so potrebne takšne ali drugačne reforme, katere v tem delu niso bile predmet preučevanja. Pogosto menimo, da smo dosegli socialni dialog v državi, ko je podpisan socialni sporazum med partnerji, a premalokrat govorimo o socialnemu dialogu v globljem smislu. Torej o socialnemu dialogu, ko med družbenimi skupinami ne prihaja do znatnih nesoglasij, ko so se te skupine pripravljene odreči nekaterim zahtevam zavoljo

boljšega jutri, o socialnem dialogu, ki je namenjen izključno družbenemu razvoju in blaginji državljanov, pri čemer socialna eksistenca ni le najvišja vrednota, temveč osnovna pravica vsakega posameznika. Ko govorimo o socialni eksistenci, merimo na doseganje visoko kvalitetnega življenja posameznika, ki vključuje predvsem možnost dela, zaposlitve in pravičnega plačila za opravljeno delo. Ni dovolj, da je socialni dialog vzpostavljen na papirju s socialnim sporazumom, treba ga je implementirati v vse pore človekovega socialnega in ekonomskega dostojanstva.

Skozi magistrsko delo smo ugotavljali, da se mnenja glede socialne države med socialnimi partnerji apriori razlikujejo, da je težko doseči konsenz o tem, ali v Sloveniji živimo visoko kvalitetno življenje. A ugotovitve niso presenetljive, vsaka stran ima svoje poglede na problematiko. Glede na to, da Bruselj nalaga državam članicam EU priporočila in zahteve, ki so povezana z dosego države blaginje, je Slovenija na ta priporočila odreagirala tako, da je februarja 2015 podpisala tako potreben Socialni sporazum za leto 2015–2016, v katerem se je sicer izognila nekaterim postavkam, pri katerih ni prišlo do soglasja. Sporazum je vzpostavljen, a se hkrati odpira tudi drugo vprašanje ali je tudi implementiran in na kakšen način.

Glede na literaturo iz katere smo črpali teorijo in nato skozi delno strukturirane intervjuje je razvidno, da je v trenutni situaciji v državi nemogoče pritrđiti raziskovalnemu vprašanju. Strinjamo se lahko, da je mogoče doseči dva cilja, ne pa tudi vseh treh hkrati. V državi bi bilo treba reformirati sistem delovanja ESS-ja, ga predrugačiti in modernizirati. Z razmišljanjem o slabem delovanju ESS-ja se strinjajo prav vsi intervjuvanci, ki menijo, da je preprosto zastarel, umeten, preveč političen in neučinkovit, posledično pa tudi socialni dialog ne more biti uravnotežen. A socialni dialog je mnogo več kot le dogovor med socialnimi partnerji na ravni nekega organa, ki na papirju zagotavlja socialni mir. Socialni dialog posledično vpliva na zadovoljstvo ljudi, prosperiteto, varnost, svobodo in na splošno blaginjo države.

Glede na pričakovanja Evropske unije in na splošna pričakovanja nacionalnih držav ter realna stanja na področju socialnih politik, so spremembe nujne. Kako to doseči, je vprašanje, ki ostaja odprto, a bi ga bilo za nadaljevanje razmišljanja o socialnem dialogu priporočljivo dodatno raziskati. Trenutno moramo pogledati onkraj obstoječega stanja, da bi lahko razmišljali, kako naprej. Po našem mnenju in glede na rezultate raziskave, ki smo jo opravili za namen razumevanja trenutnega stanja socialnega dialoga v Sloveniji, bi morala država v prvi vrsti omogočiti gospodarstvu, da se razvija, in sicer olajšati birokratske postopke in

administracijo in predvsem sprostiti trg delovne sile, vendar ne na način, da povečuje atipične delovne in civilnopravne oblike dela, temveč znižati stroške dela tako za delodajalce kakor za delavce. Na podlagi tega menimo če/ko bo država naredila ta prvi korak, se bodo tudi ostali socialni partnerji lažje prilagajali sistemu in načinu oblikovanja socialnega dialoga. Zniževali se bodo konkurenčni pritiski, pravice delavcev in zaposlovanje nasploh bo lažje zagotovljeno, proračunske omejitve pa se bodo tanjšale, saj bo poštenega dela in plačevanja davkov več, če bodo vse strani občutile spremembe, ki ne bodo le jemale in/ali omejevale temveč tudi dajale in predvsem omogočale – nove posle, nova zaposlovanja in prosperiteto.

V magistrskem delu smo se torej ukvarjali z dilemo, kako uskladiti politiko (državo), gospodarstvo (kapital) in sindikate (delovno silo), vključili pa smo tudi glas civilne družbe, ki ima prav tako velik vpliv na oblikovanje socialnih politik. Na koncu se postavi vprašanje ali socialni dialog še nosi enako težo kot se predvideva. Glede na trenutno stanje v državi Sloveniji, se odpirajo novi vidiki zaposlovanja, kot smo ugotovili tudi v raziskavi. Tako imenovana prekarnost izziva socialni dialog v smislu socialne pravičnosti, zastopanosti v socialnem dialogu in v percepciji drugih udeležencev, torej sindikatov in delodajalcev znotraj do le tega. Številne oblike prekarnosti kot so samostojni podjetniki, študentske napotnice, avtorske pogodbe in druge oblike negotovega zaposlovanja, ne nudijo enakovrednega in enakopravnega pogajalskega izhodišča v socialnem dialogu.

Uskladiti tri pomembne člene, ki ustvarjajo socialno politiko, in upoštevati še glas civilne družbe v nobenem sistemu ni preprosto. V času gospodarske krize oz. v času, ko v državi še ne moremo govoriti o prosperiteti, saj je brezposelnost še vedno v kritičnih mejah in 14 % ljudi živi pod pragom revščine⁴¹, število samozaposlenih se iz leta v leto povečuje⁴², država pa ne popušča s proračunskimi omejitvami, menimo, da je potem takem je socialni dialog nujen za razvoj skupne blaginje.

---

⁴¹ Podatek je povzet iz Statističnega urada RS, in sicer iz leta 2013. Takrat je v Sloveniji živelo 271.000 ljudi pod pragom revščine, 121.000 pa jih je bilo socialno izključenih, kar je skupno 19,6 % državljanov RS.

⁴² Zavod za zaposlovanje RS je septembra 2015 objavil podatke o zaposlenosti v RS, kjer je opaziti podatek, da približno 40% delovno aktivnega prebivalstva dela v negotovih oblikah zaposlitve (prekarnost). Gre predvsem za posledico prevelike obremenitve plač (davki in prispevki).

9 LITERATURA

1. A. Hayek, Friedrich. 2012. The Impossibility of Planning. V *Political Thought*, ur. Rosen, Michael in Jonathan Wolff, 238–241. Oxford: Oxford University Press.
2. A. Sollenberger, Mitchell. 2014. Presidential Studies, Behavioralism, and Public Law. *Presidential Studies Quarterly* 44 (4). Dostopno prek: http://www.readcube.com/articles/10.1111%2Fpsq.12159?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOMER (6. julij 2015).
3. Arko, Angelca. 2004. *Sindikati v tranziciji: na primeru ribniškega podjetja Inles*. Ljubljana: FDV.
4. Austen-Smith, David. 2011. Economic Methods in Positive Political Theory. V *The Oxford Handbook of Political Science*, ur. Robert E. Goodin, 331–334. New York: Oxford University Press.
5. B. Steger, Manfred in Ravi K. Roy. 2010. *Neoliberalism. A very Short Introduction*. New York: Oxford University Press Inc.
6. Babbie, E. R. 2007. *The practice of social research*. Belmont, ca: Thomson Wadsworth
7. Baylis, John in Steve Smith ur. 2007. *Globalizacija svetovne politike*. Ljubljana: FDV.
8. Beck, Ulrich. 2008. *The Brave New World of Work*. New Hampshire: Odyssey Press Inc.
9. Behrens, Martin in Franz Traxler. 2004. *Employers' organisations in Europe*. Dostopno prek: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/employers-organisations-in-europe> (5. avgust 2015).
10. Blyton, Paul in Peter Turnbull. 2004. *The Dynamics of Employee Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
11. Bohic, Rado. 2000. *Nova delovna razmerja*. Ljubljana: FDV.
12. Božič, Andrej. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 30. julij 2015.
13. Braton, Michael, Robert Mattes, E. Gyimah-Boadi. 2004. *Public opinion, democracy, and market reform in Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Breznik Maja. 2012–2013. *Atipične oblike zaposlitev*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Inštitut za mirovne in politične študije. Dostopno prek: <http://www.mirovni->

- institut.si/labour/docs/Expert%20interviews%20and%20policy%20analysis%20(Ekspertni%20intervjuji%20in%20analiza%20politik).pdf (21. september 2015).
15. Business Europe. *10 Priorities to boost Investment, Growth & Employment*. Dostopno prek: <http://www.busesseurope.eu/content/default.asp?PageID=568&DocID=33471> (6. avgust 2015).
  16. Business Europe. Dostopno prek: <http://www.busesseurope.eu/content/default.asp?PageID=582> (4. avgust 2015).
  17. C. Mutz, Diana. 2011. Political Psychology and Choice. V *The Oxford Handbook of Political Science*, ur. Robert E. Goodin, 331–334. New York: Oxford University Press.
  18. Cantarutti, Aleš. Intervju z avtorico. Ljubljana, 31. julij 2015.
  19. Congress of South African Trade Union (Cosatu). 2015. *Labour – A strategic Perspective on the International Trade Union Movement for the Twenty-first Century*, ur. F. Fisher in Thomas Ponniah, 62–77. London: Zed Books Ltd.
  20. Croucher, Richard, Shaun Tyson in Alan Wild. 2006. »Peak Employers« Organizations: International Attempts at Transferring Experience. *Economic and Industrial Democracy*, 27 (3). Dostopno prek: http://www.ioe-emp.org/fileadmin/ioe_documents/publications/ILO_ILC/2015/EN/_2015-06-18__IOE_Report_of_the_104th_Session_of_the_ILC__web_and_print_.pdf (27. julij 2015).
  21. Davis, D. Morton. 1970. *Game Theory: A nontechnical introduction*. New York: Basic Books.
  22. della Porta, Donatella. 2014. Social Movement Studies and Methodological Pluralism: An Introduction. *OUP Uncorrected Proof – Firstproofs*. Dostopno prek: <http://cosmos.eui.eu/Documents/Publications/methodologicalpracticesch1.pdf> (5. julij 2015).
  23. Dimovski, V., M. Škerlavaj, S. Penger, P. N. Ghauri in K. Grønhaug. 2008. *Poslovne raziskave/Business research*. Essex: Pearson.
  24. *Dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994. (separat socialnega sporazuma)*. 1994. Dostopno prek: <http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/ekonomsko-socialni-svet/ustanovni-akt-ekonomsko-socialnega-sveta> (14. avgust 2015).
  25. Drakopoulus, Stavros in Ioannis Katselidis. 2014. The Development of Trade Union Theory and Mainstream Economic Methodology. *Journal of Economic Issues*. XLVIII (4). Dostopno prek: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/JEI0021-3624480413?journalCode=mjei20#.Vc4WA7Ptmko> (12. julij 2015).

26. Drobnič, Robert. 2009. *Slovenski trg dela danes in jutri. Kritičen pogled na trg dela in razvojne možnosti s primeri dobrih praks*. Ljubljana: Planet GV.
27. Državni zbor Republike Slovenije. 2013. *Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020*. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=113130> (17. september 2015).
28. E. Brady, Henry, David Collier in Janet M. Box-Steffensmeier. V *The Oxford Handbook of Political Science*, ur. Robert E. Goodin, 1005–1042. New York: Oxford University Press.
29. Erhun, Feryal in Pinar Keskinocak. 2003. *Game Theory in Business Applications*. Technical Report. School of Industrial and System Engineering. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
30. Evropska komisija. Generalni direktorat za zaposlovanje, socialne zadeve in vključevanje Enota B.1. 2015. *Odnosi med delojemalci in delodajalci v Evropi 2014. Povzetek*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=sl&pubId=7739&type=2&furth erPubs=yes> (5. avgust 2015).
31. F. Fisher, William in Thomas Ponniah. 2015. *Another World is Possible. World Social Forum Proposals for an Aternative Globalization*. London: Zed Books Ltd.
32. Faux, Jeff. 2015. *Labour – A Global Strategy for Labour*, ur. F. Fisher in Thomas Ponniah, 78–96. London: Zed Books Ltd.
33. Funkl, Marko. Intervju z avtorico. Ljubljana, 4. avgust 2015.
34. Gummesson, Evert. 2000. *Qualitative Methods in Management Research*. California: Sage Publications Inc. Dostopno prek: <https://books.google.si/books?id=ZKx1AAQBAJ&q=interview#v=snippet&q=interview&f=false> (17. julij 2015).
35. Horvat, Marjan. 2011. *Dr. Miroslav Stanojević: »V Sloveniji je notranja politika postala že destruktivna«*. Mladina (15). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/53773/dr-miroslav-stanojevic-v-sloveniji-je-notranja-kritika-postala-ze-destrukti vna/> (4. julij 2015).
36. Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
37. Ignjatovič, Miroljub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: FDV.

38. Inglehart, Ronald in Christian Welzel. 2005. *Modernization, cultural change, and democracy : the human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
39. International Labour Office – Bureau for Employers' Activities. 2010. *The role of employers' organizations in growth and sustainable enterprise promotion*. Working paper (4). Dostopno prek: http://www.ilo.org/public/english/dialogue/actemp/downloads/publications/working_paper_n4.pdf (3. avgust 2015).
40. International Labour Organization. 2014. *World of Work Report 2014*. Dostopno prek: http://www.ilo.org/global/research/global-reports/world-of-work/2014/WCMS_243961/lang--en/index.htm (5. julij 2015).
41. International Organisation of Employers. 2015. *104th Session of the International Labour Conference*. 1–13 June 2015. Dostopno prek: http://www.ioe-emp.org/fileadmin/ioe_documents/publications/ILO_ILC/2015/EN/_2015-06-18__IOE_Report_of_the_104th_Session_of_the_ILC__web_and_print_.pdf (9. avgust 2015).
42. Isaac, Larry W., Danel M Harrison in Paul F. Lipold. 2008. *Class Conflict in capitalist Society: Foundations and Comparative – Historical Patterns*. Dostopno prek: https://www.academia.edu/1890242/Class_Conflict_in_Capitalist_Society (3. september 2015).
43. Iversen, Torben in Anne Wren. 1998. *Equality, Employment, and Budgetary Restrain: The Trilemma of the Service Economy*. Dostopno prek: http://www.jstor.org/stable/25054055?seq=1#page_scan_tab_contents (10. julij 2015).
44. J. Dalton, Russell in Hans-Dieter Klingemann. 2011. Overview of Political Behaviour. Political Behaviour and Citizen Politics. V *The Oxford Handbook of Political Science*, ur. Robert E. Goodin, 331–334. New York: Oxford University Press.
45. Jackson, Robert in Georg Sørensen. 1999/2007a. Methodological Debates. V *Introduction to Interantional relations: Theories and Approaches*, Robert Jackson in Georg Sørensen, 280–302. Oxford: Oxford University Press.
46. Jaklič, Marko in Aljaž Hribernik. 2009. Slovenija: Izziv »omogočajočega« razvoja. V *Razvojni izzivi Slovenije*, ur. Nared, Janez in Drago Perko, 32. Ljubljana: Založba ZRC.
47. Kavčič, Bogdan. 1991. *Sodobna teorija organizacije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

48. Kocmur, Majda. 1995. Izkušnje socialnega partnerstva v Sloveniji po letu 1990 z vidika delodajalcev. *Zbornik referatov – interesna združenja in lobiranje*. Ljubljana: FDV.
49. Konrad Adenauer Stiftung. 2011. *Christian Democracy: Principles and Policy-Making*, ur. Grabow, Karsten. Berlin: Sankt Augustin. Dostopno prek: http://www.kas.de/wf/doc/kas_21408-1522-2-30.pdf?110620094737 (15. julij 2015).
50. Kopač, Anja. 2004. Aktivacija – Obrat v socialni politiki. Ljubljana: FDV.
51. Kotnik, Igor. 2015. Ustavimo pohabljanje države! *Sobotna priloga* (22. avgust 2015).
52. Kramar Zupan, Milena. 2015. *Vpliv globalne krize na pomanjkanje delovnih mest*. Dostopno prek: http://vsup.vs-nm.si/uploads/revija_eb/vol1no2/revija_eb_2014_v1_n2_6.pdf (22. september 2015).
53. Krehbiel, Keith. 1991. *Information and Legislative Organization*. Michigan: The University of Michigan Press.
54. Kresal Šoltes, Katarina. 2013. *Kršitve temeljnih socialnih pravic v imenu kriznih varčevalnih ukrepov*. Delavci in delodajalci. 1/2013 (XIII), 24. Dostopno prek: http://www.delavciindelodajalci.com/P/PDF/DD_2013-01_XIII.pdf (10. junij 2015).
55. Kresal, Barbara. 2014. *Prikrita delovna razmerja – nevarno izigravanje zakonodaje*. Delavci in delodajalci. 2-3/2014 (XIV), 177-182. Dostopno prek: http://www.delavciindelodajalci.com/P/PDF/Revija_2-3-2014_letnik_XIV.pdf (10. junij 2015).
56. Lincoln, Abraham. *Abraham Lincoln quarterly*. 5 (8). Dostopno prek: <http://quod.lib.umich.edu/a/alajournals/0599998.0005.008?view=text&seq=48> (15. avgust 2015).
57. Lukič, Goran. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 7. avgust 2015.
58. Lukšič, Igor. 1999. Političnost civilne družbe. V *Civilna družba v Sloveniji in Evropi*, ur. Bohinc, Rado in Metod Černetič. Ljubljana: SAZU.
59. M. Guigale, Marcelo. 2014. *Economic Development. What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press.
60. Marn, Urša. 2015. Dober lastnik vsaj polovico dobička pusti za nadaljnji razvoj, del dobička pa izplača tudi zaposlenim. *Mladina*, 31 (31. julij 2015).
61. Mesner Andolšek, Dana. 1994. *Sindikati in Management (delodajalci) – Waffengleichheit?* Družboslovne razprave, 17–18. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr17-18MesnerAndolsek.PDF> (16. julij 2015).
62. Mevlja, Bojan. 2009. Razvoj nevladnih organizacij in Strategija razvoja Slovenije. V *Razvojni izzivi Slovenije*, ur. Nared, Janez in Drago Perko, 194–197. Ljubljana: Založba ZRC.

63. Myerson, Roger Bruce. 1991. *Game Theory: Analysis of conflict*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
64. Modrijan, Sandi. 2011. *Primerjalna analiza socialnega dialoga v javnem sektorju v izbranih državah (v Sloveniji, Evropski uniji, na Danskem in v Bolagriji)*. Dostopno prek: http://www.konfederacija-sjs.si/studije_sp/media/Studija_Celota_31jan2011_KONCANA.pdf (14. julij 2015).
65. Novković, Goran. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 13. avgust 2015.
66. Passy, Florence in Marco Guini. 2001. Social Networks and Individual Perceptions: Explaining Differential Participation in Social Movements. *Sociological Forum* 16 (1): 123–153.
67. Pateman, Carol. 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Pečanić, Milko. 2003. *Neokorporativizem na slovenskem v luči evropskih integracij*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Pecanic-Milko.PDF> (20. september 2015).
69. Pertovt, Erik, Tomaž Javornik in Mihael Mohorčič. 2011. *Uporaba teorije iger za optimizacijo delovanja brezžičnih omrežij*. Dostopno prek: <file:///C:/Users/User/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-NAHFFO3N.pdf> (15. september 2015).
70. Peters, Hans. 2008. *Game Theory: a multi-leveled approach*. Hamburg: WMXDesign GmbH.
71. Požun, Peter. 2005. *Socialno partnerstvo – položaj dela in globalizacija*. Ljubljana: Obzor ZDR (39). Dostopno prek: <file:///C:/Users/User/Downloads/URN-NBN-SI-doc-MCTCB241.pdf> (17. september 2015).
72. *Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta*. 2007. Dostopno prek: <http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/ekonomsko-socialni-svet/pravila-delovanja-ekonomsko-socialnega-sveta> (10. avgust 2015).
73. Primožič, Klemen. 2012. *Sindikati v Sloveniji in na Hrvaškem*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/primozic-klemen.pdf> (5. junij 2015).
74. R. Weingast in Donald A. Wittman. 2011. Overview of Political Economy: The Reach of Political Economy. V *The Oxford Handbook of Political Science*, ur. Robert E. Goodin, 331–334. New York: Oxford University Press.
75. Rakar, Tatjana in Andreja Černak-Meglič. 2010. Raziskava Indeks civilne družbe: *Odnos med organizacijami civilne družbe in državo*. Ljubljana: Inštitut Republike

- Slovenije za socialno varstvo. Dostopno prek: <http://www.irssv.si/upload2/Raziskava%20indeks%20civilne%20druzbe%20-%20odnos%20med%20organizacionimi%20civilne%20druzbe%20in%20drzavo.pdf> (29. julij 2015).
76. Rizman, Rudi. 1999. Vloga (nove) civilne družbe pri konsolidaciji demokracije. V *Civilna družba v Sloveniji in Evropi*, ur. Bohinc, Rado in Metod Černetič. Ljubljana: SAZU.
77. Rosen, Michael in Jonathan Wolff, ur. 2012. *Political Thought*. Oxford: Oxford University Press.
78. Seznam reprezentativnih sindikatov z navedbo dejavnosti oziroma poklica, v katerem so pridobili lastnost reprezentativnosti. 2014. Dostopno prek: http://www.Mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/seznam_reprezentativnih_sindikatoev/ (30. junij 2015).
79. Skocpol, Theda. 2003. *Diminished Democracy: From Membership to Management in American Civic Life*. Oklahoma: Oklahoma University Press.
80. *Socialni partner za socialni dialog*. 2012. Konfederacija sindikatov 90 Slovenije. Dostopno prek: <http://svoz.si/upload/files/BrosuraSocialniDialog.pdf> (8. avgust 2015).
81. *Socialni sporazum za obdobje od 2015-2016*. 2015. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=121506>. (14. julij 2015).
82. Stanojević, Miroslav. 1994. *Neokorporativistična regulacija industrijskih odnosov? Neokorporativizem in sindikalni pluralizem*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr17-18Stanojevic.PDF> (20. september 2015).
83. --- 1994. *Neokorporativizem na Slovenskem?* Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr17-18StanojevicUvodnik.PDF> (19. september 2015).
84. --- 1996. *Socialno partnerstvo: modeli industrijskih odnosov ob koncu 20. stoletja*. Ljubljana: Enotnost.
85. --- 2001. *Uspešna nedozorelost. Industrijski odnosi v EU in Sloveniji*. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://knjigarna.fdv.si/s/u/pdf/29.pdf> (6. junij 2015).
86. --- 2015. *Prekarnost in krčenje države blaginje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Dostopno prek: <file:///C:/Users/User/Downloads/Program-Prekarnost%20in%20krčenje%20države%20blaginje.pdf> (20. september 2015).
87. Svetlik, Ivan. 1992. *Socialno politični vidiki socialnega partnerstva*. VII. Študijski dnevi. Bled: Zveza društev kadrovske delavcev.

88. Statistični urad Republike Slovenije. 2013. *Mednarodni dan boja proti revščini 2013*. Dostopno prek: http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistarono_vico?IdNovice=5827 (27. avgust 2015).
89. Strategija razvoja Slovenije. 2013. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/EKP/Drugi_dokumenti/SRS_09_08_2013.pdf (16. september 2015).
90. Škof, Lenart. 2011. Civilna družba in politična kultura. *Pogledi.si* (3. februar 2011). Dostopno prek: <http://www.pogledi.si/clanek/civilna-druzba-politicka-kultura> (3. julij 2015).
91. Šušteršič, Janez. 2003. *Tranzicija kot politično gospodarski cikel*. Ljubljana: FDV.
92. *The 2015–2017 Work Programme of the European Social Partners. Partnership for inclusive growth and employment*. 2015. Dostopno prek: http://resourcecentre.etuc.org/ReportFile-20150716123714_FINAL-Joint-Social-Dialogue-Work-Programme-2015-2017.pdf (10. julij 2015).
93. Tomc, Gregor. 1994. Politične orientacije slovenskih sindikatov. *Družboslovne razprave*. 17-18. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr17-18Tomc.PDF> (4. junij 2015).
94. Türk, Danilo. 2010. *Predsednik ob prazniku dela pozval k socialnemu dialogu*. Dostopno prek: http://www2.gov.si/up-rs/2007-2012/turk-slo-arhiv.nsf/dokumenti_web/4BCAA66B6CFEEF79C12577170034FEF4?OpenDocument (5. avgust 2015).
95. Ustava Republike Slovenije. 2011. Ljubljana: Državni zbor.
96. Utroša, Milan. 2010. *V ZSSS bomo naredili vse za zaščito delavskih pravic v pokojninski reformi in ZDR*. Dostopno prek: <http://zasolidarnost.blogspot.com/2010/04/v-zsss-bomo-naredili-vse-za-zascito.html> (6. avgust 2015).
97. van Kersbergen, Kees. 1995. *Social Capitalism: A Study of Christian Democracy and the Welfare State*. London: Routledge, Taylor&Francis Group.
98. Visser, Jelle in Daniele Checchi. 2009. Inequality and the Labour Market: Unions. V *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, ur. Salverda, Wiemer, Brian Nolan in Timothy M. Smeeding, 230–231. New York: Oxford University Press.
99. Von Leoprechting, Rainer, Marjeta Novak in Natalija Vrhunec. 2014. *Opredelitev ključnih ukrepov in instrumentov za krepitev zmogljivosti nevladnih organizacij (NVO) v programskem obdobju 2014–2020*. Dostopno prek: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/SNO/Aktualno/Delavnice/Porocilo_-_zmogljivost_NVO-final_140114_V5.pdf (7. junij 2015).

100. Wolfensohn, D. James. 1999. *Annual Meeting Speech: Coalitions for Change*. Dostopno prek: <https://www.imf.org/external/am/1999/speeches/PR02E.pdf> (3. avgust 2015).
101. Woods, Ngaire. 2008. Mednarodna politična ekonomija v dobi globalizacije. V *Globalizacija svetovne politike: Mednarodni problemi*, ur. Baylis, John, Steve Smith in Patricia Owens, 56. Ljubljana: FDV.
102. World Trade Organization. Dostopno prek: <https://www.wto.org/> (30. junij 2015).
103. Združenje delodajalcev Slovenije. *Nacionalni in evropski socialni dialog*. Dostopno prek: www.zds.si/si/publikacije/ (11. julij 2015).